

DEEL V

De media

Pers en periodieken

Romain Van Eenoo

1. De betekenis van deze bron voor het onderzoek

Een algemene uitspraak formuleren over de waarde en de betekenis van de pers is niet mogelijk. Vooreerst is het definiëren van de term “pers” een hachelijke onderneming, verder is een dagblad van 1830 in vrijwel geen enkel opzicht meer te vergelijken met een hedendaagse versie. Een doorsnee 19^e-eeuwse krant bestond uit vier blokken: de berichtgeving (internationaal, nationaal, regionaal, lokaal), een feuilleton, een dienstengedeelte en publiciteit. Vandaag ziet de weekendeditie van een dagblad er helemaal anders uit. Ze telt verschillende katernen, is zelfdertijd o.m. nieuws-, beurs-, cultuur-, advertentie-, notarieel, sport-, mode- en jobblad en biedt een online verbinding aan.

Vandaar dat het beter is te stellen dat de betekenis van de pers wordt bepaald door de aard van het onderzoek, door de aan- of afwezigheid van andere brontypes, door de periode, door de aangewende onderzoeksmethodes, enz. Voor bepaalde onderzoeksrichtingen is gebruik van de pers tijdverlies, voor dezelfde thema's vanuit een andere optiek is hun raadpleging een noodzaak.

Het antwoord op de vraag naar de inhoud van de pers, geeft een aanzet naar de omschrijving van haar bruikbaarheid, haar begrenzingen en haar mogelijkheden. Zeer algemeen – wat in werkelijkheid wil zeggen erg verschillend van krant tot krant, van tijdschrift tot tijdschrift en zeker van periode tot periode – treft men er een reeks rubrieken aan:

1^o) Feiten betreffende publiekrechtelijke instellingen (nationale, federale, gewestelijke, provinciale en gemeentelijke) en privaatrechtelijke verenigingen (onder meer politieke, militaire, juridische, ideologische, culturele, religieuze, economische, sociale en ontspanningsverenigingen, ...). Ze nemen de vorm aan van verslagen, redevoeringen, interviews en berichten over de werking, de leiding, de leden. De graad van betrouwbaarheid van die gegevens is zeer ongelijk en afhankelijk van diverse factoren. Zo is het evident dat de pers een onbelangrijke bron is om, bijvoorbeeld, de inhoud van een parlementair debat of het verloop van een zitting van de beheerraad van een bank te kennen. In die gevallen is de pers wel nuttig wanneer het oorspronkelijke archief verloren, onbereikbaar of niet expliciet is. Een bijkomend probleem betreft het anonieme karakter van de meeste data. Vele berichten worden niet aangeleverd door identificeerbare medewerkers, maar wel door persagentschappen of worden soms kritiekloos overgenomen uit andere kanalen.

Verder treft men er een onvoorstelbare hoeveelheid informatie aan over de meest uiteenlopende onderwerpen uit binnen- en buitenland. Ze is verder een belangrijke bron voor de studie van de tijdssfeer.

2°) Een ander belangrijk bestanddeel van de pers is de commentaar op en de interpretatie van de feiten. Dat aspect treft men vooral, maar niet uitsluitend, aan in de politieke en informatiepers. Het kan zich rechtstreeks veruitwendigen in het redactionele gedeelte of onrechtstreeks via de wijze van opmaak en presentatie van de teksten, via de selectie van de foto's, van de humor, van de feuilletons, van de strips. Daar kranten en tijdschriften veelal de emanatie vormen van maatschappelijke groepen waarvoor ze als communicatiemiddel fungeren en dus de opinies, de attitudes en de mentaliteit min of meer weerspiegelen, zijn ze voor de studie van deze aspecten hoofdbron.

3°) Pers en periodieken verstrekken ook informatie over zichzelf, bijvoorbeeld over de uitgevers, eigenaars, drukkers, redacteurs of medewerkers. Deze gegevens, voorkomend in de kop, in de tekst, op het schutblad, in necrologieën, enz., zijn erg nuttig maar vertellen soms slechts een halve waarheid. Al te dikwijls vormen kranten en tijdschriften kernen van veel complexere ideologische, politieke, industriële en handelsondernemingen of systemen waarover niets publiek gemaakt wordt.

Het was tot voor kort erg moeilijk de 19^e-eeuwse pers als een industrieel product te bestuderen. Dat wordt nu wel mogelijk. Door de aangroei van het aantal regionale studies kunnen nu op macroniveau de impact en betekenis van allerlei variabelen (taal, politieke partijen, ideologieën, financiering, druktechnische ontwikkeling, publiciteit, alfabetisering, enz.) vrij precies geanalyseerd worden.

4°) Een ander onderdeel vormen de tekeningen en de foto's. Tekeningen treft men aan vanaf de 18^e eeuw, foto's vanaf de jaren 1890 en hun aantal neemt van dan af stormachtig toe. In veel gevallen bieden ze complementaire informatie. Ze zijn zeer waardevol voor de studie van het dagelijkse leven, culturele activiteiten, enz. Hun interpretatie is echter moeilijk. Meestal verneemt men zeer weinig over hun herkomst. Slechts enkele rijkere kranten beschikten over een eigen fotografenteam. De meeste huurden vakmenschap in of kochten foto's aan. Verder kunnen foto's met een ganse waaier van technische kneepjes bijgewerkt of vervalst worden.

5°) Het dienstengedeelte (beurs- en marktberichten, uurroosters van treinen, trams of bussen, aankondigingen van geboorten, verlovingen, huwelijken en overlijdens, weerberichten, statistieken, enz.). De pers is voor de studie van dergelijke feiten natuurlijk niet de meest geschikte bron; wel verstrekt ze op die wijze indicaties over de belangstellingssferen van de lezers, de aandacht voor en de ontwikkeling van maatschappelijke fenomenen.

6°) Advertenties. Het nut van aankondigings- en notariële bladen in het algemeen en van dagbladadvertenties in het bijzonder voor een betere kennis van goederen en diensten of voor de kennismaking met nieuwe producten, dient niet meer toegelicht. Nochtans blijft deze bron ondergewaardeerd. Al te weinig wordt ze aangewend bij de studie van moeilijk grijpbare grijze zones en informele

circuits zoals tweedehands- en “verdachte” handel, de verspreiding van waarzegsters, kaartlegsters, de aard van relationele problemen, de vakantiestromen, de bordelen en “contactadressen”, de werking van niet zuilgebonden verenigingen, enz.

8°) Het fictionele gedeelte. Dat onderdeel is allesbehalve waarde vrij en neemt uiteenlopende vormen aan zoals het feuilleton, de beeldroman, het stripverhaal, de humor. De betekenis van elk aspect is belangrijk, maar betrekkelijk. Zo zal iemand die de literaire productie van bijvoorbeeld E. Sue of F. Dostojewski bestudeert, er zelden aan denken gebruik te maken van de feuilletons die in de pers verschenen. Wil hij evenwel de receptie van die auteurs onder de loep nemen, dan kan hij de feuilletons onmogelijk over het hoofd zien.

9°) Elke krant van enig aanzien beschikt vandaag naast een papieren ook over een online-editie. Dat werkt de snelle doorstroming van het nieuws in de hand en wijzigt de verhoudingen tussen het lezerspubliek en de uitgever grondig. Zie daarover bijvoorbeeld:

DELSAUT (G.). *La presse quotidienne sur Internet. Analyse comparative des sites belges et des principaux sites étrangers*. Brussel, 2002.

Kortom, het belang van de pers kan onbeduidend of ongemeen groot zijn. Ze fungeert voor de feitelijke informatie als *ultima ratio* wanneer de hoofdbron vernietigd of ontoegankelijk is en minstens als inspirerende bijbron in andere omstandigheden. Treedt ze op als opiniërende macht, dan is ze meestal hoofdbron. Zie hierover:

VAN EENOO (R.). De krant als bron, in *ABB*, 2007, p. 211-221.

2. Bibliografie

Volgende bibliografieën geven een goed beeld van de belangstellingspunten van het onderzoek.

LEENAERTS (R.). *De periodieke drukpers in België. Bronnen voor de geschiedenis van de periodieke drukpers in België van 1605 tot heden. Bibliografisch repertorium*. Torhout, 1987, 3 dln.

VERMEERSCH (A.J.), VAN EENOO (R.). *Bibliografisch repertorium van de Belgische pers, 1789-1914*. Leuven-Parijs, 1962.

VERMEERSCH (A.J.), VAN EENOO (R.). *Bibliografisch repertorium van de Belgische pers – Répertoire bibliographique de la presse belge, 1789-1914*. Leuven-Parijs, 1973.

MAERTEN (F.). *L'entre-deux-guerres en Belgique 1918-1940. Bibliographie. La presse*. Brussel, 1989.

Behandelt de werkinstrumenten en algemene studies betreffende de Belgische pers, de repertoria en de regionale en sectorale persstudies, de monografieën van kranten, tijdschriften en persorganismen, de behandelde thema's, de wereld van de journalisten. Vermeldt ook de licentiaatsverhandelingen.

MATHELART (S.) met medewerking van GUBIN (E.). *Pour l'histoire des medias en Belgique. Bibliographie de 1830 à nos jours*. Brussel, 1994.

Voortreffelijk werkinstrument. Deel I bevat de werkinstrumenten (bibliografieën, catalogi en repertoria, jaarboeken, pressofiele tijdschriften) en algemene literatuur omtrent de media. Deel II bevat algemene persstudies, het tijds kader, studies over de publieke opinie, drukkers, technische evolutie, perswetgeving. Tot besluit volgt een uitvoerige opsomming van monografieën van kranten en tijdschriften.

Voor de periode na 1994 kan men terecht in de jaarlijkse “Bibliografie van de geschiedenis van België” die verschijnt in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* en de overzichten van de licentiaatsverhandelingen voorgelegd aan de Belgische universiteiten.

3. Onderzoekresultaten

Het is niet gemakkelijk om de aard en de stand van het onderzoek te resumeren. Voor 1950 werd de studie van de pers niet ernstig genomen. Tijdens de voorbije decennia kwam daarin verandering. Aanvankelijk ging de aandacht overwegend uit naar de periode voor 1914, even later verschoof die naar de wereldoorlogen en het interbellum. Recent wordt ook de periode na 1945 bestudeerd.

Ook de thematiek bleef niet dezelfde. Oudere studies legden vooral de klemtoon op de politieke dimensie van de pers. Anderen zagen er een curiosum of een verzamelobject in. Momenteel wil men én het ganse perslandschap én de samenstellende delen doorgronden. Dat impliceerde een stevig regionaal, nationaal en internationaal referentiekader. Dat opzet veruitwendigde zich in de aanmaak zowel van repertoria als van monografieën van bladen. Aansluitend hierbij ontstonden deelstudies over de publieke opinie en biografieën van journalisten. Hierbij bleven bepaalde aspecten buiten het blikveld of onderbelicht zoals: de professionalisering van de beroepsgroep, de impact van de technische innovaties, de eigendomsstructuren, de afhankelijkheid van advertenties, de internationalisering van de nieuwsvorming, de confrontatie met het internet, enz. Op dat vlak doen zich thans inhaalbewegingen voor.

Een behoorlijk aantal van die repertoria verschenen in de reeks *Bijdragen* van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis. Die studies vertonen naast vormelijke gelijkenissen ook vrij substantiële inhoudelijke verschillen. Elke auteur probeerde een zo volledig mogelijke identiteitsfiche van de beschreven persorganen op te maken. Dergelijke fiche vertoont een relatief eenvormig grondpatroon: uiterlijke kenmerken (titel, ondertitel, prijs, periodiciteit, motto, oplage, formaat, ...), interne gegevens (begin- en einddatum, redacteurs, stichters, eigenaars, drukkers, uitgevers, medewerkers, zakencijfer, oplage, ...), het karakter (informatieblad, opinieblad, advertentieblad, vakblad, ...), eventueel de politieke strekking en de vermelding van de bewaarplaatsen van leggers en specimina. Een repertorium werd meestal voorafgegaan door of afgesloten met een evolutieschets van de pers in het betrokken gebied.

De onderlinge verschillen situeren zich in het inhoudelijke vlak. In de oudste repertoria werden de “tijdschriften” of de “kiesbladen” over het hoofd gezien en bepaalde types zoals de studentenpers, de vrouwenbladen, de sportbladen, de advertentiebladen werden veronachtzaamd. De recentere repertoria zijn op dat vlak vollediger.

Er dient ook op gewezen dat de informatie in die repertoria vrijwel uitsluitend steunt op de leggers en op oudere literatuur maar niet op archiefonderzoek. Dat betekent dat de beschrijving van de externe gegevens definitief vastligt, maar dat aanvullend archiefonderzoek nodig blijft. De verdienste van die repertoria bestaat erin dat ze onmisbare maar voorlopige stapstenen uitmaken in een globaal proces van inventarisatie.

Het inventariseren van wat er ooit in België verscheen is niet ten einde. Sommige regio's en sectoren bleven in de kou. Wie zich toch op die terreinen waagt, kan zich wel behelpen met oudere deelstudies of semi-wetenschappelijke en commerciële repertoria. Bij het gebruik ervan is wel voorzichtigheid geboden omdat hun historische dimensie slordig is uitgewerkt of zelfs onbestaand. Zo verschenen tussen 1925 en 1933 een vijftal afleveringen van het *Algemeen jaarboek van de Belgische pers* die weinig informatie over journalisten maar wel over de kranten verschaffen. De verschillende edities tussen 1920 en 1940 van het *Officieel jaarboek van de Belgische pers* leggen dan weer sterker de klemtoon op de journalisten. Dezelfde vaststelling geldt ook voor hun tijdschriften, zoals *Bulletin officiel de l'Union de la Presse Périodique Belge*.

Onderstaande indeling van de stand van het onderzoek in geografische en thematische overzichten is kunstmatig en vertoont overlappingen. Bepaalde aspecten komen niet aan bod in de repertoria maar wel in monografieën. De macro- en microbenadering dienen voortdurend aan elkaar getoetst, de levensvatbaarheid van een krant werd nu eenmaal bepaald door haar maatschappelijke context. Een interne vergelijking en waardebeoordeling van die honderden monografieën is onmogelijk, niet alleen omwille van hun aantal maar vooral omdat de invalshoeken bij de opmaak grondig verschillen. Aan sommige bladen werden boekdelen gewijd, andere moesten het stellen met enkele zinnen; de ene verschenen als jubileum- en gelegenheidsuitgaven in boekvorm, de andere als artikelen in tijdschriften of licentiaatsverhandelingen, de ene auteur ging over tot een diepgaande inhoudsanalyse, anderen hielden het bij kwalitatieve omschrijvingen.

Volgend overzicht wil wel een zo volledig mogelijk beeld bieden van de repertoria, maar – gezien hun aantal – niet van de monografieën. Het leek meer aangegeven enige oriëntatie te geven over de wijze waarop hoofdthema's uit de persgeschiedenis worden aangesneden. Voor een vollediger beeld raadplege men:

VERMEERSCH (A.J.), VAN EENOO (R.). *Bibliografisch repertorium*, op. cit., 1962, p. 18-59; ID. *Bibliografisch repertorium*, op. cit., 1973, p. 17-80; MAERTEN (F.). *La Presse*, op. cit., p. 13-29; en vooral MATHELART (S.). *Pour l'histoire des médias*, op. cit., p. 57 en volgende.

Vooraleer de opsomming van de repertoria per periode, thema en streek te beginnen, vermelden we eerst het bestaan van het project "Abraham. Catalogus van Belgische kranten in Vlaamse bibliotheken en erfgoedinstellingen", dat vanaf eind 2008 te raadplegen is op www.abraham-online.be. Deze digitale databank ontsluit de titels van Belgische kranten bewaard in Vlaamse bibliotheken (met nadruk op de periode 1830-1950) en vermeldt hun bewaarplaats (meer uitleg lager, bij de digitalisering).

3.1. Chronologisch overzicht van de evolutie van de pers

ALGEMEEN

- CAMPÉ (R.), DUMON (M.), JESPERS (J.-J.). *Radioscopie de la presse belge*. Verviers, 1975.
- BERTELSON (L.). *Tableau chronologique des journaux belges*. Brussel, 1956.
- BERTELSON (L.). *La presse d'information. Tableau chronologique des journaux belges*. Brussel, 1974.
- De eerste studie betreft de periode 1605-1956, de tweede 1605-1974.
- CALEWAERT (W.), ed. *Van bevrijding naar vrijheid. De media tijdens en na de Tweede Wereldoorlog*. Brussel, 1990.
- CAMPÉ (R.). De liberale pers sinds 1846, in VERHULST (A.), HASQUIN (H.), eds. *Het Liberalisme in België. Tweehonderd jaar geschiedenis*. Brussel, 1989, p. 183-197.
- DE BENS (E.). From Gazettiers to Newspaper Groups, in *The Low Countries. A Yearbook 1994-1995*, 1994, p. 229-236.
- DE BENS (E.). *De pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers. Gisteren, vandaag en morgen*. Tielt, 1997, 2001², 2007³, in samenwerking met RAEYMAECKERS (K.).
- DE SCHUYTER (I.). Liberale pers, in *Geschiedenis van het Belgisch liberalisme. 1830-1987*. Gent, 1989, p. 56-64.
- GÉRIN (P.). La presse écrite, in PIROTTE (J.), ZÉLIS (G.), eds. *Pour une historique du monde catholique au 20^e siècle Wallonie-Bruxelles*. Louvain-la-Neuve, 2003, p. 487-502.
- MOENS DE HASE (M.-E.). *La presse anarchiste belge*. Brussel, onuitgegeven verhandeling Institut Supérieur d'Etudes Sociales, 1980.
- LUYKX (T.). *Evolutie van de communicatiemedië*. Amsterdam-Brussel, 1978.

DE PERIODE VOOR 1914

- BARTIER (J.). *Libéralisme et socialisme au 19^e siècle. Études rassemblées et publiées par G. CAMBIER*. Brussel, 1981.
- BRAIVE (G.). Les groupes de presse belge en 1858, in *RBPH*, 1967, p. 408-437.
- DEMOULIN (R.). De la presse radicale aux premiers organes ouvriers (1830-1849), in *La presse ouvrière...*, *Bibliothèque de la révolution de 1848*, 1966, p. 191-214.
- LORY (J.). *Panorama de la presse belge en 1870-1871*. Leuven-Parijs, 1964.
- LUYKX (T.). Over de orangistische pers in België (1830-1842), in *Pers, propaganda en openbare mening. Een bundel opstellen door vrienden en leerlingen aangeboden aan Kurt Baschwitz ter gelegenheid van zijn 70^e verjaardag*. Leiden, 1956, p. 12-25.
- OUKHOW (M.). De pers 1855-1876; De pers 1875-1885, in *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*. Antwerpen, 1960-1967, p. 247-273; 335-343.
- VAN EENOO (R.). Pers 1841-1873, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. 12, p. 184-190; Pers 1873-1914 in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. 13, p. 106-110.
- VAN EENOO (R.). Het pershistorisch onderzoek in België betreffende de negentiende eeuw (1980-1990), in *De Negentiende Eeuw*, 1991, p. 1-88.

- VERDOODT (E.). Belgische pers en Vaticaanse archieven in 1895, in *Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome*, 1983-84, p. 315-356.
- VERMEERSCH (A.J.). *De structuur van de Belgische pers, 1830-1848*. Leuven-Parijs, 1958.
- VERMEERSCH (A.J.). Willem I en de pers in de Zuidelijke Nederlanden, 1814-1830, in TAMSE (C.A.), WITTE (E.), eds. *Staats- en natievorming in Willems Koninkrijk (1815-1830)*. Brussel-Baarn, 1992, p. 310-321.
- WILLEQUET (J.). *Documents pour servir à l'histoire de la presse belge*. Leuven-Parijs, 1961.

DE PERS TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

- DENEUFBOURG (M.). *La presse belge francophone à l'étranger, du 4 août 1914 au 31 décembre 1915*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1970.
- LUYTEN (M.). *La presse belge francophone publiée à l'étranger en 1916. Essai d'analyse du contenu*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1970.
- CASSIERS (D.). *La presse belge publiée à l'étranger en 1917. Essai d'analyse du contenu*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1971.
- CASSIERS (D.), LEROY (M.). Le mouvement flamand et la presse belge francophone paraissant à l'étranger pendant la guerre 1914-1918, in *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mededelingen van het Colloquium te Leuven*. Leuven, 1974, p. 55-63.
- LEROY (M.). *La presse belge en Belgique libre et à l'étranger en 1918*. Leuven-Parijs, 1971.
- COLLARD (M.). *La presse littéraire et le théâtre au Front de l'Yser, une autre vision de la Grande Guerre*. Louvain-la-Neuve, 1998.
- DE SMET (H.). *De gecensureerde dagbladpers in België gedurende Wereldoorlog I*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1974.
- BULTHE (G.). *De Vlaamse loopgravenpers tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Brussel, 1971.
- UREEL (M.). *De Vlaamse frontblaadjes, 1914-1918*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1970.
- BERTRAND (E.). *La presse francophone de tranchée au front belge, 1914-1928*. Brussel, 1971.
- HEYSE (T.). La presse clandestine de 1914-1918, in *ABB*, 1956, p. 42-59; 230-259.

DE PERS TIJDENS HET INTERBELLUM

- BACHA (E.), DUPIERREUX (R.). *Périodiques belges. Répertoire par titre et par sujet*. Brussel, 1928, suppl. 1929.
- DE BEULE (N.). *Ontstaan en aktie van de Trotskistische beweging in België (1928-1935)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1976.
- RIKIR (M.E.). *Répertoire des périodiques. Vol. 1: les communistes*. Brussel, 1986.
- VAN LERBERGHE (R.). *De Internationale Socialistische Arbeidersliga, 1931-1939*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1976.

- DE LANNOYE (P.). *De anarchistische beweging in België tijdens het Interbellum*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1993.
- GOTOVITCH (J.), MORELLI (A.), eds. *Presse communiste et presse radicale (1919-2000). Passé, présent, avenir*. Brussel, 2007.
- ETIENNE (J.-M.). *Le mouvement rexiste jusqu'en 1940*. Parijs, 1968.
- POPPELIER (S.). *De pers van Rex*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1996.
- BALAND (L.). Le presse rexiste: histoire d'une dérive politique, in *Bulletin d'information du CLHAM*, 2005, p. 19-41, 47-72.

DE PERS TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG

- VANDE WINKEL (R.). Wetenschappelijk onderzoek naar de dagbladpers in bezet België: de evolutie van een onderzoeksdomein (1996-2005), in SAEYS (F.), VERSTRAETEN (H.), eds. *De media in maatschappelijk perspectief*. Gent, 2005, p. 3-29.
- DANLOY (G.). La presse militaire au sein des forces belges en Grande-Bretagne: le journal "Vers l'Avenir", in *Fédération des Cercles d'Archéologie et d'Histoire de Belgique*. Hoei, 1976, dl. II, p. 541-542.
- DE BENS (E.). *Inventaris van de Belgische gecensureerde informatiepers tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Brussel 1968.
- DE BENS (E.). *De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur, 1940-1944*. Antwerpen, 1973.
- DOHET (J.). *La caricature politique dans la presse de collaboration en Belgique francophone, 1940-1944*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULg, 1997.
- GOTOVITCH (J.). *Contribution à l'histoire de la presse censurée*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1960.
- GOTOVITCH (J.). Photographie de la presse clandestine de 1940, in *Cahiers d'Histoire de la Seconde Guerre mondiale*, 1972, p. 113-156.
- GOTOVITCH (J.), JOSSE (E.), HOSTIE (Y.), MARTIN (D.), WYNANTS (J.). *Guide de la presse clandestine de Belgique*. Brussel, 1991.
- BOECKX (B.), DE PRINS (G.), DE WEVER (Br.) e.a. *Tegendruk: geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen, 2004.
- GOTOVITCH (J.). *Fonds Leo Lejeune*. Brussel, 1971.
Bevat titels van heel veel krantjes.
- DEVILLE (Q.). La presse résistante: un vecteur clandestin d'informations, in *ABB*, 2007, p. 279-289.
- BAL (N.), GOTOVITCH (J.). *De clandestiene pers in Vlaanderen, 1940-1944*. Brussel, 1991.
- SZAHKIWSJU (Z.). Di oumlegale Yiddiche presse in België beset der daitcher okoupatsie, in *VIVO Bleter, Journal of the Yewish Scientific Institute*, 1945, p. 153-154.

DE PERS NA DE TWEDE WERELDOORLOG

- Catalogus van Belgische en Luxemburgse tijdschriften. Répertoire des périodiques belges et luxembourgeois*. Brussel, 1962.
Vermeldt tijdschriften uit de sector van industrie, handel, financiën.

- La presse hebdomadaire belge d'expression française, in *Cahiers de la Wallonie, Documents et alternatives*, december 1980.
- Morphologie des groupes et entreprises de presse, in *CH CRISP*, 1975, nr. 680.
- DE BENS (E.). De teloorgang van de socialistische dagbladders in België, in ART (J.), FRANÇOIS (L.), eds. *Docendo discimus. Liber amicorum Romain Van Eenoo*. Gent, 1999, p. 381-394.
- DE BIOLLEY (I.), MABILLE (X.). La presse quotidienne d'expression française, in *Cahiers de la Wallonie*, 1979, p. 1-59.
- DESMEDT (E.). *Opbloei van een alternatieve pers na mei '68. Casus: stadskranten*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1982.
- DELFOSSÉ (P.). *Réformisme et presse ouvrière. Histoire et sémiotique*. Brussel, 1979.
- DUMONT (J.-F.), GREVISSÉ (B.), RINGLET (G.). *La presse écrite en Belgique*. Brussel, 2001².
- GASSÉE (M.). L'aide directe à la presse en Communauté Française (1973-2005), in *CH CRISP*, 2005, nr. 1873.
- GRYSPEERDT (A.). Les nouveaux courants de la presse francophone en Belgique après mai 1968: la contre-information régionale, locale et sectorielle, in *CH CRISP*, 1979, nrs. 845-846.
- HASQUIN (R.P.). *La mare aux canards: la guerre des gazettes provinciales de la libération à nos jours*. Brussel, 1991.
- HASQUIN (R.P.). *Requiem pour la presse socialiste en Belgique*. Montigny-le-Tilleul, 2001.
- LENTZEN (E.). *Les médias dans la Communauté française. Entreprises et groupes d'entreprises*. Brussel, 1988.
- LENTZEN (E.). La presse quotidienne francophone, in *CH CRISP*, 1985, nr. 1133; 1996, nrs. 1515-1516.
- LENTZEN (E.). La presse hebdomadaire, in *CH CRISP*, 1996, nr. 1519.
- LIEVIJNS (L.). *Repertorium van de periodieken, boeken en brochures uit het archief van de Belgische afdeling van de Vierde Internationale*. Gent, 1997.
- LUYTEN (D.). Een ruwbouw die wacht op afwerking: de historiografie over de krant sedert de jaren vijftig, in *ABB*, 2007, p. 55-69.
- MARECHAL (Y.). *Répertoire pratique des périodiques belges édités en langue française*. Brussel, 1970, 1974 en 1982.
- PLUMET (P.). *La presse quotidienne belge de la libération (4 septembre 1944 - 31 décembre 1945)*. Leuven-Brussel, 1985.
- PLUMET (P.). Contrôle et censure politique de la presse belge à la libération (septembre 1944 - décembre 1945), in BRAIVE (G.), CAUCHIES (J.-M.), eds. *La critique historique à l'épreuve. Liber discipulorum Jacques Paquet*. Brussel, 1989, p. 227-237.
- VAN DER BIESEN (W.). Dertig jaar Belgische dagbladen. Evolutieschets 1948-1978, in SERVAES (J.), ed. *Het web van de mediabusiness. Doorlichting van de bewustwordingsindustrie in Vlaanderen*. Leuven, 1979, p. 185-212.
- VAN HOVE (J.). *Répertoire des périodiques paraissant en Belgique*. Brussel, 1951, 1955, 1960, 1964, 1972.
- WATERINCKX (A.). *Parce que l'information, c'est vous! Alternatieve pers in Frans-talig België na mei '68, casus Agence de Presse Libération-Belgique*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 2004.

ZAKS (V.). *La presse pacifiste francophone belge en 1980*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1981.

3.2. Geografische verspreiding

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

LEMAIRE (J.). Tableau chronologique des journaux parus à Bruxelles de 1649 à 1914, in *Bulletin de la Commission Belge de Bibliographie*, 1973, p. 90-132.

VERMEERSCH (A.J.). *Répertoire de la presse bruxelloise – Repertorium van de Brusselse pers, 1789-1914. A-K*. Leuven-Parijs, 1965.

GAUS (H.), VERMEERSCH (A.J.). *Répertoire de la presse bruxelloise – Repertorium van de Brusselse pers, 1789-1914. L-Z*. Leuven-Parijs, 1968.

VERMEERSCH (A.J.). *Répertoire de la presse bruxelloise. – Repertorium van de Brusselse pers, 1789-1914. Index des noms de personnes – Index van de persoonsnamen*. Leuven-Parijs, 1968.

VERMEERSCH (A.J.). *Ontstaan, personele en structurele ontwikkeling van de Brusselse opiniepers en haar verhouding tot de regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, 1814-1830*. Gent, onuitgegeven doctoraatsverhandeling RUG, 1981.

BRABANT (S.). *La presse bruxelloise de langue française de 1830 à nos jours. Catalogue d'exposition*. Brussel, 1989.

BOTING (K.). "On rira toujours". *De Brusselse satirische pers in de jaren 1830-1870*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1993.

CORDEWIENER (A.). Attitudes des catholiques et de l'épiscopat devant les problèmes posés par l'organisation de leur presse à Bruxelles (1841-1843), in *RBHC*, 1970, p. 27-43.

GUBIN (E.). *Bruxelles au XIX^e siècle. Berceau d'un flamingantisme démocratique 1840-1873*. Brussel, 1979.

LEBLICQ (Y.). Un exemple de la vénalité de la presse bruxelloise: les travaux de l'assainissement de la Senne, 1865-1868, in *RBPH*, 1976, p. 486-516.

PERREAUX (M.). *Essai bibliographique de la presse humoristique bruxelloise*. Brussel, 1975, 2 dln.

SARTORIUS (F.). *La petite presse bruxelloise des années 1860. Ses animateurs belges et français, son cosmopolitisme*. Parijs-Brussel, 1994.

SARTORIUS (F.). *Tirs croisés. La petite presse bruxelloise des années 1860*. Tusson, 2004.

VAN DEN DUNGEN (P.). Les milieux de presse bruxellois pendant la Grande Guerre, in *Les Cahiers de la Fonderie*, 2005, nr. 32, p. 15-20.

VLOEBERGHES (A.-M.). *Bijdrage tot de studie van de progressistische pers te Brussel (1864-1876): de studentenpers en de groep "Le Libre Examen-La Liberté"*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1971.

WOUTERS (H.). *De Brusselse radicale pers in de eerste roes van de onafhankelijkheid (1830-1844)*. Leuven-Parijs, 1958, p. 139-153.

BLANPAIN (M.). *Le "Journal de Bruxelles". Histoire interne de 1863 à 1871*. Leuven-Parijs, 1965.

DE PAEPE (J.-L.). "La Réforme", organe de la démocratie libérale 1894-1907. Leuven, 1972.

- DURNEZ (G.). *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant (1914-1948)*. Tielt, 1985.
- DURNEZ (G.). *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant van 1948 tot de VUM*. Tielt, 1993.
- FALTER (R.). De "Brüsseler Zeitung" (1940-1944), in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1982, p. 41-83.
- GYSELINX (A.), STÉPHANY (P.). *Quand "la Libre" s'appelait "Le Patriote", 1884-1914*. Parijs, 1984.
- STÉPHANY (P.). *La Libre Belgique: histoire d'un journal libre, 1884-1996*. Louvain-la-Neuve, 1996.
- VAN NIEUWENHUYSE (K.). *De klauw van een papieren leeuw: een politieke geschiedenis van de krant De Standaard (1947-1976)*. Leuven, 2005.
- DONY (M.). *Brusselse tijdschriften 1855-1960*. Antwerpen, 1978.

VLAANDEREN

- La presse périodique radicale flamande, in *CH CRISP*, 1966, nrs. 331-332.
- BAEYENS (A.). *Bijdragen tot de studie van het Vlaams activisme. 3: Het activisme te Antwerpen, gedachteninhoud van de Antwerpse activistische pers, 1914-1818*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1973.
- COBBAUT (A.). *De satirische pers in Vlaanderen: periode 1985-1996*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1997.
- DE VROEDE (M.). *De Vlaamse pers in 1855-1856*. Leuven-Parijs, 1960.
- DE WEVER (Br.). *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het vnv 1933-1945*. Tielt, 1994.
- DISTELMANS (B.). De ontzuildheid nabij? Een exploratief inhoudsanalytisch onderzoek naar verzuildheid en ontzuiling van de naoorlogse geschreven pers in Vlaanderen, in *Res Publica*, 1999, p. 451-480.
- LUYKX (T.). Pers en Vlaamse Beweging, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1975, dl. II, p. 1197-1236.
- VANDENHEEDE (F.). *De Belgische dagbladpers in transitie. De Vlaamse socialis-tische dagbladpers in de jaren '70*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 2005.
- PROVOOST (G.), VAN DEN STEENE (W.). De flamingantische periodieke pers, in *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. Bibliografie 1945-1970*. Brussel, 1972, p. 13-29.
- VAN EENOO (R.), LUYKX (T.), VAN HEES (P.), DURNEZ (G.). Pers, 1789 – Na de Tweede Wereldoorlog, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1998, dl. 2, p. 2428-2459.

WALLONIË

- BRABANT (S.). *La presse wallonne de 1830 à nos jours*. Brussel, 1990.
- DEMOULIN (R.). L'évolution de la presse politique en Wallonie de 1830 à 1914, in *Actes du 101^e Congrès international des Sociétés savantes*. Parijs, 1978, dl. II, p. 141-156.
- GERIN (P.). *Presse populaire catholique et presse démocrate chrétienne en Wallonie et à Bruxelles 1830-1914*. Leuven, 1975.

- CLARA (A.). *La presse d'action wallonne, 1918-1940*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1981.
- DONNAY (B.). *La presse d'action wallonne, septembre 1944 - décembre 1945*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1979.
- PIROTTE (A.J.) *L'apport des courants régionalistes et dialectaux au mouvement wallon naissant. Une enquête dans les publications d'action wallonne de 1890 à 1914*. Louvain-la-Neuve, 1997.
- SIMON-RORIVE (M.). *La presse socialiste et révolutionnaire en Wallonie et à Bruxelles de 1918 à 1940*. Leuven-Parijs, 1974.
- SERVAIS (J.). Revues et périodiques, in *La Wallonie, le pays et les hommes*. IV. Compléments. Brussel, 1981, p. 329-337.

PROVINCIE ANTWERPEN

- VAN LAAR (L.). *Tijdschriften in de provincie Antwerpen, 1850-1960*. Antwerpen, 1970.
- THIJS (A.), BULTHE (G.), SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.). *Repertorium van de pers in de provincie Antwerpen (behoudens de stad Antwerpen en de kantons Mechelen en Puurs), 1833-1914*. Leuven-Parijs, 1969.
- DIERYNCK (L.), SCHEERS (R.), SCHOKKAERT (L.). *Katholieke periodieken uit de provincie Antwerpen. Deel I: A-L*. Leuven, 1997.
- DE BORGER (H.). *Bijdrage tot de geschiedenis van de Antwerpse pers. Repertorium, 1794-1914*. Leuven-Parijs, 1968.
- MULLEMAN (L.). *Repertorium van de Antwerpse pers, A-K, 1918-1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1978.
- WILS (L.). *De liberale Antwerpse dagbladen: 1857-1864*. Leuven-Parijs, 1962.
- DE CLERCQ (L.). *Tijdschriften Antwerpen-Stad 1850-1960*. Antwerpen, 1974.
- RYCKMANS (P.). *Drukkers en pers te Mechelen, 1773-1914. Repertorium*. Leuven-Parijs, 1972.
- LAMBRECHTS (R.). *Noord-Brabantse tijdschriften 1830-1930. "Taxandria" uitgezonderd*. Antwerpen, 1981.

PROVINCIE LIMBURG

- DE VROEDE (M.). *De Belgisch-Limburgse pers van 1830 tot 1860*. Leuven-Parijs, 1963.
- CONINX (T.). *De politieke opiniepers in Limburg tussen de twee wereldoorlogen*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1971.
- LEEMANS (M.J.). De activistische pers in Limburg, in *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mededelingen van het Colloquium ingericht te Leuven*. Leuven, 1974, p. 72-82.
- NIJSSEN (K.), DONCKIER (E.), DRIESSENS (K.). *Limburger Wereldburger. Geschiedenis van 125 jaar Het Belang van Limburg*. Hasselt, 2005.
- DAERDEN (R.). *Limburgsche tijdschriften, 1880-1960*. Antwerpen, 1974.

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

- MESSENS (R.). *Repertorium van de Oost-Vlaamse pers (met uitzondering van Gent en het arrondissement Aalst), 1784-1914*. Leuven-Parijs, 1969.

- STEVENS (H.). *Repertorium van de Oost-Vlaamse pers (met uitzondering van Gent en het arrondissement Aalst), periode 1914-1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1976.
- GOOSSENS (H.). Met pen en stencilmachine in de strijd tegen de Nieuwe Orde. De clandestiene pers van de Communistische Partij en het Onafhankelijkheidsfront in Oost-Vlaanderen (1940-1944), in *Opstellen over de Belgische arbeidersbeweging*. Gent, 1979, dl. 1, p. 10-128.
- VAN DE PERRE (M.). *Redt & Helpt U Zelfen & Elkander of hoe de daensistische beweging de sociale problemen bestreed*. Gent, 1997.
- VOORDECKERS (E.). *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium (1667-1914)*. Leuven-Parijs, 1967.
- BEKE (R.). *De Gentse politieke satirische pers in de XIX^e eeuw*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1968.
- VAN DEN BOGAERT (D.). *Repertorium van de Gentse pers, 1914-1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1975.
- CAMPS (C.). *Monografie van Le Flandre Libérale (1874-1899)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1977.
- CLAEYS (K.). *Achteruit en vooruit. Het Gentse socialistisch partijblad Vooruit in de naoorlogse periode (1944-1959)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 2002.
- LIEBAUT (H.). *Repertorium van de pers in het arrondissement Aalst (1840-1914)*. Leuven-Parijs, 1967.
- MOERMAN (J.). De Deinse pers in de 19^e eeuw, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze*, 1974, p. 3-17.
- VAN DE WOESTIJNE (P.). De pers in het Meetjesland in de 19^e en 20^e eeuw, in *Appeltjes van het Meetjesland*, 2002, p. 285-336; 2003, p. 297-356; 2005, p. 375-448.
- VANDEVELDE (L.). De Oudenaardse drukpers van 1930 tot 1980, in *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde*, 1998, p. 385-426.
- ROOSE (M.). *De kranten van Wetteren*. Gent, 1995.
- QUINTYN (E.). Omtrent de Zeelse weekbladen. N.a.v. het vijftigjarig bestaan van de "Gazet van Zele", in *Jaarboek van de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele*, 1994, p. 79-126.

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

- VERSTRAETE (H.). *De regionale informatiebladen in Brabant: structuur en functies*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1976.
- NAUWELAERTS (W.). *Bijdrage tot de geschiedenis van de pers in het arrondissement Leuven. Repertorium (1773-1914)*. Leuven-Parijs, 1978.
- PHILIPPE (P.). De wekelijkse pers te Leuven op het einde van de 19^e eeuw, in *De Brabantse Folklore*, 1985, p. 49-60.
- BADEBUCQUOY (M.). *Leuvense tijdschriften 1839-1960*. Antwerpen, 1975.

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

- DEGRAER (H.), MAERVOET (W.), MARTENS (F.), SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.). *Repertorium van de pers in West-Vlaanderen, 1807-1914. De arron-*

- dissementen Oostende, Brugge, Diksmuide, Ieper, Kortrijk, Tielt en Veurne.* Leuven-Parijs, 1968.
- VAN EENOO (R.). *De pers te Brugge 1792-1914. Bouwstoffen.* Leuven-Parijs, 1961.
- VAN EENOO (R.). Pers en politiek te Brugge (1863-1869), in *Gezelliana*, 2005, p. 55-94.
- VAN DAMME (G.). *De ontwikkeling van de pers in de stad Brugge (1890-1914).* Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1983.
- DECOSTER (E.). *De lokale en regionale informatiepers te Brugge sedert Wereldoorlog II.* Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1975.
- VAN DEN ABEELE (A.). *Drukkers en uitgevers in Brugge, 1800-1914 en Drukkers en uitgevers in de tijd van Gezelle*, online op www.andriesvandenabeele.net.
- VANHOUTRYVE (A.). *Journal de Bruges, een Franstalige, conservatieve, liberale krant.* Zwevezele, 2002.
- VERMEERSCH (J.). De pers te Heist en te Knokke voor de Eerste Wereldoorlog, in *Rond de poldertorens*, 1992, p. 3-18.
- HAEGHEBAERT (L.). Drukkers en pers in Lichtervelde voor de Eerste Wereldoorlog, in *Jaarboek Heemkring "Karel Van de Poele"*, 1985, p. 39-55.
- MAERVOET (W.). De Oostendse pers (1818-1914), in *Ostendiana*, 1972, p. 131-142.
- VOORDECKERS (E.). *Drukkers en pers in het arrondissement Roeselare (1847-1914).* Leuven-Parijs, 1965.
- VANOVERBERGHE (M.). *De ontwikkeling van de pers in de stad Roeselare (1877-1914).* Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1984.
- VAN OVERBERGHE (M.). *De pers te Roeselare tijdens het interbellum. Een bijdrage tot de regionale persstudie.* Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1987.
- HOSTENS (P.). *Evolutie en analyse van de lokale en regionale informatieweekbladen te Roeselare tijdens en na Wereldoorlog II.* Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1986.
- DAWYNDT (A.). Nieuwsbladen uit de Westhoek (1814-1914), in *Bachten de Kupe*, 1975, p. 89-100.
- VERCRUYSSSE (L.C.). *Westvlaamse tijdschriften 1850-1960.* Antwerpen, 1967.

PROVINCIE HENEGOUWEN

- ARNOULD (M.). La presse politique en Hainaut des origines à 1940, in CAUCHIES (J.-M.), DUVOSQUEL (J.-M.), eds. *Recueil d'études d'histoire hainuyère offertes à Maurice A. Arnould.* Bergen, 1983, p. 109-118.
- DEMOUSTIER (C.), MASCOLO (T.), LECOCQ (S.), LEFEBVRE (D.). *Inventaire de la presse du Hainaut conservée dans le Musée International de la Presse. I.* Mons, 1998.
- DELHAYE (J.-P.). *La presse politique d'Ath des origines à 1914.* Leuven-Parijs, 1974.
- DELVAUX (L.). La presse sous l'occupation, in DELAET (J.-L.), ed. *Le pays de Charleroi. De l'occupation à la libération.* Charleroi, 1994, p. 89-96.
- PUISSANT (J.). Les origines de la presse régionale socialiste dans le Borinage, in *BTNG*, 1974, p. 493-546.

- BOUCKAERT (A.). *Les journaux de Braine-le-Comte (1852-1921). Etude comprenant l'analyse bibliographique et anecdotique de 89 périodiques (journaux-revues)*. Brussel, 1921.
- LEFEBVRE (J.). La presse locale, in *Caroloregium valde concelebratur, MDCLXVI-MCMLXVI. On fête Charleroi à l'envi. Bilan de trois siècles d'histoire locale*. Charleroi, 1966, p. 297-308.
- LEFEVRE (P.). *Répertoire des journaux et périodiques de l'arrondissement de Mons 1786-1940*. Leuven-Parijs, 1980.
- LEFEVRE (P.). La presse montoise de 1800 à 1914, in *Koninklijke Bibliotheek Albert I. Bibliotheconomische documenten*, 1983, p. 1-10.
- ARNOULD (M.). *Répertoire de la presse de l'arrondissement de Soignies (1841-1940)*. Brussel, 1982.
- LECLERCQ-PAULISSEN (J.). *Contribution à l'histoire de la presse tournaisienne depuis ses origines jusqu'en 1914*. Leuven-Parijs, 1958.
- CAMPE (R.). Notice concernant les journaux tournaisiens depuis 1914, in *Bulletin d'information de la Société Royale d'Histoire et d'Archéologie de Tournai*, 1980, p. 2-15.

PROVINCIE LUIK

- CORDEWIENER (A.). *Etude de la presse liégeoise de 1830 à 1850 et répertoire général*. Leuven-Parijs, 1972.
- CORDEWIENER (A.). *Organisations politiques et milieux de presse en régime censitaire. L'expérience liégeoise de 1830 à 1848*. Parijs, 1978.
- DUJARDIN (J.). Inventaire des publications périodiques clandestines (1940-1944) de la province de Liège, in *Cahiers d'Histoire de la Seconde Guerre mondiale*, 1967, p. 34-94.
- GÉRIN (P.), WARNOTTE (M.-L.). *La presse liégeoise de 1850 à 1914. Répertoire général*. Leuven-Parijs, 1971.
- NATALIS (J.-M.). *Historique et répertoire général de la presse liégeoise, du 11 novembre 1918 au 10 mai 1940*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULG, 1986.
- LUC-JORIS (C.). *La presse de Huy (1830-1914)*. Leuven-Parijs, 1976.
- VALKENBORGH (E.). *La presse sérésienne depuis ses origines jusqu'en 1914*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULG, 1976.
- HANOTTE (M.). *La presse clandestine de Seraing 1940-1944*. Cuesmes 2006.
- JORIS (L.). *La presse verviétoise de 1818 à 1850*. Leuven-Parijs, 1978.
- JORIS (L.). *La presse verviétoise de 1850 à 1914*. Leuven-Parijs, 1982.
- BRICTEUX (J.-M.). *La presse verviétoise de 1914 à 1945. Historique et répertoire*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULG, 1987.
- MONVILLE (H.), MONAMI (R.). *Un jour, un siècle. La mémoire de Verviers au quotidien*. Verviers, 1994.
- JANSSEN (M.). *De Duitstalige pers in Duits Nieuw-België*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1978.
- STOMMEN (A.). *Die Presse Eupen-Malmedy*. Düsseldorf, 1939.
- LAMBRETTE (D.). *Le journal "La Meuse", 1855-1955*. Leuven, 1969.

PROVINCIE LUXEMBURG

- HANNICK (P.). La collection de journaux d'Eugène Bourger et le Grand-Duché de Luxembourg, in *Hémecht. Zeitschrift für Luxemburger Geschichte*, 1996, p. 117-126.
- PETITJEAN (B.). *Inventaire de la collection de journaux Eugène Bourger. Presse de la province de Luxembourg*. Brussel, 2002.
- MOTTEQUIN (P.). *Répertoire de la presse de la province de Luxembourg (1760-1940)*. Leuven-Parijs, 1978.
- HILGERT (R.). *Les journaux au Luxembourg, 1704-2004*. Luxembourg, 2004.
- LOUCHEZ (E.). *L'Avenir du Luxembourg 1894-1994. Un siècle d'illustrations et de participation à la vie de la province*. Arlon, 1994.
- KREINS (J.-M.). La presse catholique luxembourgeoise avant 1892, in *Le choc des libertés. L'église en Luxembourg de Pie VII à Léon XIII (1800-1880)*. Bastogne, 2001, p. 235-242.
- L'histoire de Luxembourg à travers la presse. La presse luxembourgeoise à travers l'histoire*. Mons, 1999.
- BOURGUIGNON (M.). Les débuts de la presse arlonnaise (1830-1894), in *Bulletin de l'Institut Archéologique de Luxembourg*, 1985, p. 35-42.

PROVINCIE NAMEN

- LALOUX (B.). *La presse de la province de Namur (hors de Namur) de 1830 à 1914*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULg, 1978.
- WARNOTTE (M.-L.). *Etude sur la presse à Namur, 1794-1914*. Leuven-Parijs, 1965.
- SAINTRAIN (P.). *Journaux anciens publiés à Namur ville et environs de 1839 à 1941*. Z.p., 1983.
- WARNOTTE (M.-L.). "*L'Ami de l'Ordre*", quotidien catholique namurois de 1839 à 1914. Leuven, 1968.
- GILLES (M.). *La presse dinantaise, 1777-1940*. Brussel, 1981.

PROVINCIE WAALS-BRABANT

- RYCX-D'HUISNACHT (M.). *Répertoire de la presse de l'arrondissement de Nivelles au 19^e siècle*. Leuven-Parijs, 1971.

3.3. Thematische voorstelling3.3.1. *Studies die aan het niet-redactionele gedeelte zijn gewijd*

JOURNALISTEN

Een vrij volledig overzicht van bestaande groeps- en individuele repertoria en prosopografische studies, vindt men bij:

- MATHELART (S.). *Pour l'histoire des medias en Belgique, op. cit.*, p. 317-369.

Meer recent zijn:

- BUYSE (A.). Journalisten als luizen in de pels van de diplomaat? Over de samenwerking tussen media en buitenlands beleid, in VAN KEMSEKE (P.), ed. *Diplomatieke cultuur*. Leuven, 2000, p. 263-278.

- DELMER (M.-T.). *Carnets du journaliste catholique Alexandre Delmer (1860-1889)*. Louvain-la-Neuve-Bruxelles, 1998.
- FÜEG (J.-F.). Militants de la plume ou auteurs narcissiques. Quelques exemples dans la Belgique de l'entre-deux-guerres, in GOTOVITCH (J.), MORELLI (A.), eds. *Militantisme et militants*. Brussel, 2000, p. 147-160.
- NEYENS (N.). Journalistiek, een vak apart. Journalistieke identiteit in de jaren 50, in *BEG*, 2003, p. 91-124.
- REYMENANTS (G.). Vrouweninvloed in het literaire veld. De medewerking van vrouwen aan katholieke Vlaamse tijdschriften, weekbladen en kranten, 1900-1940, in *BTNG*, 2005, p. 139-147.
- STEFFENS (S.). Le journalisme comme source de l'histoire sociale. Les garçons de café vers 1890, in *Les Cahiers de la Fonderie*, 1995, p. 26-32.
- VAN DEN DUNGEN (P.). La professionnalisation des journalistes belges francophones au 19^e siècle, in *RBPH*, 2001, p. 629-644.
Op basis van een databank van journalisten van de 19^e eeuw.
- VAN DEN DUNGEN (P.). Milieus de presse et journalistes en Belgique au 19^e siècle (1828-1914). Des origines de l'état constitutionnel bourgeois aux débuts de la démocratie de masse, in *RBHC*, 2004, p. 289-298.
- FRANCQ (P.), VAN DEN DUNGEN (P.). Un outil collaboratif pour une histoire des « médiateurs » et des médias, in *ABB*, 2007, p. 71-86.
Voorstelling van een portaalsite van journalisten van de 20^e eeuw.
- VERBRUGGEN (C.). Een sociale geschiedenis van het schrijversschap tijdens de Belgische Belle Epoque, in *BTNG*, 2006, p. 502-511.

DE NIEUWSVERWERVING

- LORY (J.). Un aspect de la presse belge en 1870-1871: les sources d'information relatives aux événements d'Italie, in *BTFG*, 1962, p. 397-414.
- RYELANDT (D.). Le passé et l'avenir de l'agence Belga, in *Industrie. Fédération des Industries Belges*, 1970, p. 504-508.
- LARUELLE (B.). *La provenance des informations étrangères de la presse liégeoise, 1870-1938*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULg, 1980.
- VANACKER (D.). Het Vlaamsch Liberaal Persbureau (1907-1914), in *Wetenschappelijke tijdingen*, 1989, p. 1-25.
- MASSON (H.). *Office Belge d'Information et de Documentation INBEL, Londres 1940-1945*. Brussel, 1981.

DE BESTEMMELING – DE LEZER

Over het aantal lezers en hun sociale structuur is weinig bekend omdat de meeste abonnementenlijsten verloren zijn gegaan en ander cijfermateriaal erg betwistbaar is. Alternatieve meetmethodes bieden soms uitkomst.

- GAUS (H.). Identificatie van het lezerspubliek der Gentse dagbladen van het midden der 19^e eeuw door analyse van de advertenties, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1966, p. 43-80.
- STUL (A.). *Proeve tot typering, via de reclame, van het beeld van de vrouw gecreëerd in de dagbladpers en poging tot categorisering van het onderscheiden vrouwelijk*

- lezerspubliek (1900-1917)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1982.
- THOVERON (G.), LEROY (P.). Que lisent les belges francophones?, in *La lecture dans la vie quotidienne en Belgique et en Pologne*. Luik, 1991, p. 113-130.
- DE SCHRYVERE (S.). *De evolutie van de oplage van de Belgische dagbladers 1960-1990*. Gent, 1992.
- VOORHOOF (D.). De oplage-evolutie van de Belgische dagbladers 1971-1980, in *Communicatie*, 1982-1983, p. 12-24.
- DEBLOCK (E.). Alles gaat over sex tegenwoordig. Lezersbrieven als kleurrijke facetten van het verleden. Een mentaliteitshistorische mozaïek van het denken over seksualiteit in Humo's Open Venster sinds 1960, in *Van Mensen en Dingen*, 2005, p. 287-307.

ADVERTENTIES

Vanaf het einde van de 18^e eeuw nam de pers publiciteit voor goederen en diensten op. Ze kan dus zeker als bron voor de kennis van die aspecten fungeren. Minder voor de hand liggend is de vaststelling dat ze ook met succes kan aangevend worden om via advertenties mentaliteitstrekken en behoeften van lezers te achterhalen. Dezelfde vaststelling geldt trouwens ook voor andere rubrieken als illustraties, humor, cartoons, strips en feuilletons.

- HEYVAERT (V.). *Reclame als bron voor geschiedenis. Beeld van vrouwen in "Libelle"-advertenties, 1948-1968*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1992.
- HILDERSON (A.). *Het beeld van de vrouw via de reclame in algemene weekbladen tijdens het interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1987.
- POUILLARD (V.). L'annonceur et le publicitaire, émergence et définition du rôle de l'annonceur 1900-1950, in JAUMAIN (S.) e.a., eds. *Patrons, gens d'affaires et banquiers. Hommage à Ginette Kurgan-van Hentenryk*. Brussel, 2004, p. 153-170.
- SMEETS (L.). *Adverteren boven en onder de taalgrens: een vergelijkende analyse van het bereik en de reclame-investeringen in Belgische dagbladen*. Leuven, 1985.
- VAN LEUFFEL (S.). *Reclame advertenties als socio-economische bron in de achttiende en negentiende eeuw*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1996.
- VERHEYEN (B.). *Reclamestrategieën van verzorgings- en schoonmaakproducten, 1925-1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1996.
- WILLE (P.). *Dagblad reclame als bron voor mentaliteitsgeschiedenis met typering van het lezerspubliek (Gent, 1919-1930)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1986.

ILLUSTRATIES – FOTO'S

- ADAMS (R.) e.a. *50 jaar persfoto in België. 50 ans de photo de presse en Belgique*. Tielt, 1976.
- HELLEMANS (A.). *Het imago van Koning Leopold III in de geïllustreerde pers, 1936-1939. Methodologisch ontwerp voor kritisch-statistische beschrijving van fotografisch materiaal*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1974.

- HOSTE (H.). *Schilderkunst in geïllustreerde weekbladen, 1900-1914: een peiling naar de smaak. Een kritische beschrijving van iconografisch materiaal*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1990.
- LOVATO (S.). *Un « art scout »? Les illustrations des revues et manuels du scoutisme belge francophone (1920-1940)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 2000.
- NYCKEES (R.). De Belgische persfotografie en de Spaanse burgeroorlog, in *BTNG*, 1987, p. 885-906.
- COURTOIS (L.), PIROTTE (J.). *Images de la Wallonie dans le dessin de presse (1910-1961). Une enquête dans la presse d'action wallonne*. Louvain-la-Neuve, 1993.
- VALY (M.). *Beelden uit "het land van de overtreffende trap". De Verenigde Staten in de Belgische katholieke geïllustreerde weekbladpers van de jaren twintig*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1986.
- VAN DAELE (W.). *Foto's in de Belgische weekbladpers (1885-1900): een terreinverkenning*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1981.
- VERDIN (V.). La fusion de deux médias: quand la photographie apparaît dans la presse, in *ABB*, 2007, p. 113-121.
- WILLEMS (L.). *Koning Leopold III en de persfotografie. Beeldpropaganda en -informatie tijdens de koningskwestie (1944-1950)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1992.
- 150 ans à la Une. Un siècle et demi d'informations illustrées en Belgique*. Brussel, 1980.

HUMOR

- DE RIJKE (A.). *Humor als bron voor mentaliteitsgeschiedenis. Methodologisch ontwerp voor kwantificerend en kwalitatief onderzoek aan de hand van de Gentse weekbladpers tussen 1914 en 1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1985.

CARTOONS, KARIKATUREN EN AFFICHES

- BOUSSINGAULT (R.). *L'emploi de l'image sainte dans la caricature anticléricale bruxelloise de 1884 à 1914*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 2001.
- CARLIER (M.-C.). *L'anticléricisme à travers la caricature (1840-1889)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1986.
- CHOISEZ (E.). *L'Europe dans la caricature. La construction européenne à travers les caricatures parues dans la presse belge (1950-1952)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1990.
- COLETTE (R.). *Etude comparative historique et sémiologique de la caricature dans la presse de France et de Belgique d'expression française. (Base de comparaison entre "Le Monde" de Paris et "Le Soir" de Bruxelles pendant les années 1983-1984: travaux des dessinateurs caricaturistes Plantu et Royer)*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1979.
- DESMEDT (C.). *La caricature politique dans la presse en Belgique francophone à la veille de la Seconde Guerre mondiale. Etude de cas: René Mar dans "Cassandra"*

- (1938 et 1939) et *Jajul dans la "Dernière Heure" (1939)*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1994.
- DHONDT (G.). *De wereld in karikatuur. Een persstudie van de cartoons uit vier Antwerpse kranten tijdens het interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1985.
- DRAGUET (V.). *Charles Woeste à travers les caricatures de journaux satiriques progressistes bruxellois*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1998.
- DUBUISSON (E.). *Les caricatures du Gaulois: une source originale pour l'étude du mouvement wallon et l'histoire des mentalités (1944-1955)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1996.
- FAUVILLE (M.-A.). *La question royale: une guerre de papier. De l'image du roi et des luttes idéologiques à travers la caricature politique belge, l'affiche de propagande et la photographie de presse (1945-1951). Contribution à l'histoire des représentations collectives*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 2001.
- HUYSSSEUNE (M.). Spaanse affiches en muurpanelen in de Belgische pers, in *BTNG*, 1987, p. 781-800.
- LAMBRECHT (J.). Karikaturen over de Spaanse burgeroorlog in de Belgische dagbladpers, in *BTNG*, 1987, p. 801-864.
- LANNOYE (C.). *Caricature et histoire des mentalités. L'image du roi dans la presse satirique*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1987.
- LE ROY (M.). *Het Italiaanse fascisme in de Belgische pers (1919-1940) aan de hand van politieke prenten*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1996.
- LEROY (A.). *Pour une histoire des représentations: Emile Vandervelde dans la caricature politique, 1865-1938*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1999.
- MICHEL (I.). *Analyse des caricatures d'un journal censuré: Le Pays Réel (25.08.1940 - 02.09.1944)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1995.
- PAUWELS (I.). *Methodologisch ontwerp voor een beeldvormingsstudie op basis van communautaire karikaturen verschenen in de Belgische pers (1945-1971)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 2000.
- PIRLOT (V.). *Formes et rôles des allégories de la Belgique dans les caricatures des journaux satiriques, 1848-1884*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1999.
- PODEVYN (J.). *Cartoons in het land van de antisovjets. Ontwerp voor een methodologisch onderzoek naar het vijandbeeld in de Belgische pers (1918-1936) aan de hand van politieke prenten*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1991.
- QUAIRIAUX (Y.), ed. *De qui se moque-t-on? Caricatures d'hier et d'aujourd'hui, de Rops à Kroll. Catalogue édité à l'occasion de l'exposition "De qui se moque-t-on?", organisée par le Musée royal de Mariemont du 10 novembre 2001 au 17 février 2002*. Mariemont, 2001.
- STADEUS (M.). *De vooravond (1937-1939) van Wereldoorlog II in de cartoons*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1999.

- VAN YPERSELE (L.). Sus au cléricanisme! La caricature anticléricale au XIX^e siècle, in *Le choc des libertés. L'Église en Luxembourg de Pie VII à Léon XIII (1800-1880)*. Bastogne, 2001, p. 75-83.
- VAN YPERSELE (L.). L'image du roi dans la caricature politique en Belgique de 1884 à 1914, in *BTNG*, 1996, p. 133-164.
- Beelden uit het verleden. De karikatuur en de illustratie in de Belgische pers 1830-1914*. Brussel, 1968.

FEUILLETONS

Feuilletons geven soms een beter beeld van de reikwijdte van de belangstelling van de lezer dan het redactionele gedeelte.

- ASAERT (J.). *De consumptie van geschreven fictie te Antwerpen 1836-1860*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1977.
- FRANKAERT (E.). *Feuilletons als bron voor mentaliteitsgeschiedenis: analyse van de feuilletons, verschenen in de Gentse pers en handelend over niet-Europese aangelegenheden*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1982.
- GAUS (H.). *Pers, Kerk en geschreven fictie. Groeiproblemen en conflicten in een democratiseringsproces. Gent, 1836-1860*. Brugge, 1975.
- GAUS (H.). *The Function of Fiction. The Function of Written Fiction in the Social Process*. Gent, 1979.
- GYSSELS (D.). *Analyse van de Antwerpse en Gentse feuilletons handelend over niet-Europese onderwerpen, 1836-1860*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1980.
- VAN POUCKE (S.). *Feuilletons in de Vlaamse dagbladpers tijdens de jaren dertig. Onderzoek van acht Gentse en Brusselse kranten*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1997.
- DE NIL (B.). De feuilletonroman in het dagblad Vooruit: een peiling naar het leeturaanbod in een socialistische krant (1884-1914), in ART (J.), DE NIL (B.), JACOBS (M.), eds. *Een mens leeft niet van brood alleen. Bouwstenen voor een culturele arbeidersgeschiedenis (1800-1940)*. Gent, 2005, p. 175-210.

STRIPS EN HET STRIPVERHAAL

Het stripverhaal heeft tijdens de laatste decennia een fenomenale ontwikkeling doorgemaakt. Het onopvallende bijproduct in dagbladen of het hoofdbestanddeel van jeugdbladen (*Bravo, Kuifje, Robbedoes, ...*) is uitgegroeid tot een onderdeel van een ware ontspanningsindustrie voor volwassenen. Het onderzoek over zijn betekenis is in volle groei en richt zich op beide verschijningsvormen, als dagelijkse aflevering in een dagblad – wat ons vooral aanbelangt – en als zelfstandig album. Enkele voorbeelden:

- CHOISEZ (L.), PIROTTE (A.). La bande dessinée en Wallonie et à Bruxelles. Guide de recherche, in PIROTTE (J.) e.a., eds. *Du régional à l'universel. L'imaginaire wallon dans la bande dessinée*. Louvain-la-Neuve, 1999, p. 259-262.
- BAUDART (S.). Strips in de Belgische dagbladpers (1945-1950). Aspecten van het publicatiebeleid en van de politiek-maatschappelijke inhoud, in *BTNG*, 2005, p. 53-97.

- COLOT (M.). *Evolution et thématique de la bande dessinée dans 5 journaux quotidiens belges (La Meuse, Le Soir, La Libre Belgique, La Dernière Heure, Le Peuple) de 1945 à 1979*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1979.
- MASSART (P.), HACHEZ (T.), TILLEUL (J.-L.). Bande dessinée et identité culturelle en Belgique francophone. Eléments d'analyse socio-littéraire, in PIROTTE (J.) e.a., eds. *Du régional à l'universel, op. cit.*, p. 167-180.
- DE GRAUWE (A.). *Het beeld van de nieuwste geschiedenis in het stripverhaal. Casus: de Nederlandstalige albums in België voor 1981*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1985.
- DE WEYER (G.). *België gestript*. Tiel, 2005.
- VAN STEENBERGEN (H.). *De imaginaire voorstelling van een historische werkelijkheid. Het beeld van de middeleeuwse vrouw in "De Rode Ridder"*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1991.
- VERSTAPPEN (P.) e.a. *Strips. Een evocatie van de middeleeuwen*. Leuven, 2000.
- WYNANT (S.). *Het beeld van de toekomst in het striptijdschrift Kuifje (1946-1988). Evoluties en structuur, inhoud en mentaliteit*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1996.

MODE

- VAN DE VELDE (M.). *Inhoud en betekenis van de modeverslaggeving tijdens het interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1990.
- BEN DJAFFAR (L.), VANDERPELEN-DIAGRE (C.). Féministes éternelles. La presse catholique et la mode (1918-1939), in *Les Cahiers de la Fonderie*, 2004, p. 28-31.

OVERLIJDENSBERICHTEN

- RINGLET (G.). Au pays des tombes en papier. Les avis nécrologiques dans la presse écrite, in *ABB*, 2007, p. 235-248.

TECHNISCHE WIJZIGINGEN

- ATLAN (D.). *Les innovations techniques de la presse quotidienne bruxelloise et leur contexte social*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1987.

3.3.2. Repertoria van categorieën van kranten en tijdschriften

EXPANSIONISTISCHE PERS

- BLONDIAUX (M.-G.). *Essai de répertoire de la presse expansionniste éditée en Belgique entre 1890 et 1914*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1981.

PERS IN BELGISCH CONGO

- BERLAGE (J.). *Répertoire de la presse du Congo belge, 1884-1958, et du Ruanda-Urundi, 1920-1958*. Brussel, 1959.
- VAN BOL (J.-M.). *La presse quotidienne au Congo belge*. Brussel, 1959.
- WILLAME-SPAËY (A.). *La presse périodique coloniale belge (1880-1914)*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1976.

MILITAIRE PERS

- JACOBS (E.A.). Essai sur la presse militaire belge de 1830 à 1914, in *Revue internationale d'Histoire militaire*, 1959, p. 559-574.
- Bibliographie d'histoire militaire belge des origines au 1^{er} août 1914*. Brussel, 1979, p. 31.

SATIRISCHE EN HUMORISTISCHE PERS

- DE CANG (L.). *Een onderzoek naar de functie van de karikatuur in de Belgische pers: "Mephistophélès", 1848-1855*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1984.
- FÜEG (J.-F.). *Le rouge et le noir: la tribune bruxelloise non-conformiste des années trente*. Ottignies, 1995.
- STEPHANY (P.). *Le monde de Pan: histoire drôle d'un drôle de journal 1945-2002*. Brussel, 2002.

GEÏLLUSTREERDE PERS

- DE THEUX (P.). Une application de l'analyse de contenu à l'histoire de la presse illustrée belge, in BRAIVE (G.), CAUCHIES (J.-M.), eds. *La critique historique à l'épreuve. Liber discipulorum Jacques Paquet*. Brussel, 1989, p. 245-256.
- THEYS (K.). *Repertorium en inhoudsbeschrijving van de algemene en geïllustreerde weekbladpers in België (1919-1940)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1977.
- HUBERT (C.). *L'Amérique dans les têtes ou la fascination du modèle américain dans trois périodiques belges francophones de l'après-guerre (Le Patriote illustré, Le Soir illustré, Le Moustique), 1945-1953*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1995.

SENSATIEPERS

- DOUCET (J.-M.). La presse à sensation et la rage au 19^e siècle, in *Saint-Hubert d'Ardenne*, 1978, p. 189-208.

FINANCIËLE EN BEDRIJFSPERS

- LEKIME (F.). *La presse d'entreprise: un phénomène médiatique du 20^e siècle*. Brussel, 1990.
- MICHEL (M.). *La presse quotidienne belge économique et financière*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1987.
- MOURAU (I.). *La presse économique et financière en Belgique francophone*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1984.
- THOVERON (G.), BASCH (M.). La presse d'entreprise en Belgique et au Grand-Duché de Luxembourg, in *Etudes et Recherches, TDC*, 1962, p. 201-227.
- VAN AVERMAET (D.). *De Belgische bedrijfspers, 1950-1980. Een analyse omtrent de opvattingen van de Belgische bedrijfspers in de periode 1950-1980*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 2001.
- VAN BOXLAAR (E.). *De evolutie van de economische pers in België*. Gent, onuitgegeven doctoraatsverhandeling RUG, 1966.
- Overwegend studie, met bijgaand repertorium van 487 kranten.

VAN DEN DUNGEN (P.). Approche des origines de la presse commerciale en Belgique au 19^e siècle. Le jeu de la bascule, in JAUMAIN (S.) e.a., eds. *Patrons, gens d'affaires et banquiers. Hommage à Ginette Kurgan-van Hentenryk*. Brussel, 2004, p. 141-152.

MIDDENSTANDSPERS

VERMANDERE (M.). *Repertorium van de Belgische middenstandspers tot 1940 met casus-analyse van de Vrije Burgersbond te Gent*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1987.

HEYRMAN (P.). *Tussen vrijheid en regulering. Middenstandsbeweging en beleid in België 1918-1940*. Leuven, 1998.

LANDBOUWPERS

BARTIER (J.). *Répertoire des périodiques agricoles existant dans les principales bibliothèques spécialisées de Belgique*. Brussel, 1955.

BARON (P.). *Le savoir agricole. Etude d'une presse spécialisée et des publications liégeoises (1756-1830)*. Luik, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULG, 1985.

HENDERICKX (M.). *De integratie van de landbouw in West-Europa. De houding van de Belgische landbouwpers (1950-januari 1962)*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1979.

VAN LANDEGHEM (G.). *Landbouwersverenigingen en hun pers, 1891-1904. Vergelijkende studie van "De Boer", "De Landbode", "De Landbouw" en "L'Union"*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1983.

ADVERTENTIEPERS

DE BEELDE (I.). *De Belgische advertentiepers, 1794-1914*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1982.

DE BEELDE (I.). De Belgische advertentiepers 1794-1914, in *BTNG*, 1983, p. 333-367.

CUCHE (E.), DELAUNOY (E.). *La presse gratuite dans la région de Mons et du Borinage*. Bergen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling FUCAM, 1988.

MEDISCHE EN HOMEOPATHISCHE PERS

DE RAES (W.). *Het ras-idee in de Belgische medische en paramedische tijdschriften in het interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1989.

DUTRONC (B.). *Le mouvement homéopathique en Belgique (1874-1914). Une enquête dans "La Revue homéopathique belge" et "Le Journal belge d'homéopathie"*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1993.

LEUSEN (I.). De Vlaamse medische tijdschriften voor 1945, in *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1994, p. 95-104.

VELLE (K.). Bronnen voor de medische geschiedenis: de Belgische medische pers (begin 19^e eeuw-1940), in *Annalen van de Belgische Vereniging voor de Geschiedenis van de Hospitalen en de Volksgezondheid*, 1985-1988, p. 67-120.

AUTO- EN MOTOTIJDSCRIFTEN

- DANNEEL (G.). *Autotijdschriften in Vlaanderen*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1989.
- GABRIELS (J.). *Motoren en motorrijders in België tussen 1945 en 1995*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1995.
- LEGRAND (J.-L.). *Monographie du "Moniteur de l'Automobile". Autopsie de la presse automobile*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1983.
- VERBAUWHEDE (G.). *De Belgische pers en de automobiel (1890-1904)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1990.
- VERREYDT (R.). *De structuur en de functie van de automobielverenigingen bij de eeuwwisseling (1906-1925)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1980.

FOTOGRAFISCHE PERS

- LEFEBVRE (P.). *Etude de la presse périodique photographique contemporaine d'expression française en Belgique et en France*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1987.

SYNDICALE PERS

- BEER (A.). *Contribution à l'étude de la presse syndicale socialiste en Belgique, 1919-1936*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1975.
- GERARD (M.). *Répertoire de périodiques syndicaux belges*. Brussel, onuitgegeven verhandeling Institut Supérieur d'Etudes Sociales de l'Etat, 1981.
- NIMMEGEERS (W.). *De Nederlandstalige christelijke syndikale pers in België tussen de beide wereldoorlogen*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1977.
- SCHMOOK (G.). *Lijst werken, tijdschriften en vakbladen betreffende het diamant, de diamantindustrie en de diamanthandel*. Antwerpen, 1937.
- VERBORGH (J.). *De Vlaamse socialistische syndicale pers tussen de twee wereldoorlogen (1919-1939)*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1976.

FEMINISTISCHE EN VROUWENPERS

- FLOUR (E.), JACQUES (C.), MARISSAL (C.) onder leiding van VAN MOLLE (L.), GUBIN (E.). *Répertoire des sources pour l'histoire des femmes en Belgique – Bronnen voor de vrouwengeschiedenis in België. T. I. Répertoire de la presse féminine et féministe en Belgique. Deel II. Répertoire van de feministische en de vrouwenpers (1830-1894)*. Brussel, 1994.
- DAEMEN (P.). *Veranderend vrouwenbeeld. Visies op vrouw en samenleving in Vlaamse vrouwenbladen, 1946-1974*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1987.
- DARDENNE (L.). *Les périodiques féminins du groupe d'Evelyne Prouvost en Belgique au sein de la Société Belgo-Française de Presse et de Promotion SA*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1986.

- DE MUYTER (M.). *L'image de la femme à travers la presse féminine en Belgique, 1836-1850*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1977.
- JADOUL (V.). *De 1965 à 1975. De la presse pour jeunes filles à la presse pour femmes*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1976.
- KOHLBACHER (A.). *Vrouwenbeelden in de Nieuwe Orde. Een vergelijkende analyse van vrouwentijdschriften (1930-1944)*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1996.
- SALESSE (P.). *La presse féminine catholique et socialiste de langue française en Belgique de 1919 à 1939*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1983.
- SAPPIA (C.). «La femme belge». Une revue engagée témoin de son temps, in *Sextant*, 1999, p. 121-154.
- TANGHE (V.). Le féminisme au sein du POB: l'exemple de la presse féministe socialiste francophone, in *Cahiers marxistes*, 1993, p. 71-82.
- TAVERNIER (A.). *Vrouwenbladen. Deel 1: repertorium 1936-1987. Deel 2: de tweede emancipatiegolf in België, de berichtgeving in de vrouwenbladen, 1965-1975*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1988.

JEUGD- EN JONGERENPERS

- COURTOIS (L.), SCAILLET (T.). La presse enfantine et juvénile chrétienne en Belgique francophone aux 19^e et 20^e siècles. Première enquête, in COURTOIS (L.) e.a., eds. *Images et paysages mentaux des 19^e et 20^e siècles, de la Wallonie à l'Outre-mer. Hommage au professeur Jean Pirotte à l'occasion de son éméritat*. Louvain-la-Neuve, 2007, p. 175-200.
- DE VROEDE (M.), BEKEN (D.), JANSSEN (E.), SCHOKKAERT (L.). *Repertorium van de tijdschriften van de KAJ, VKAJ en Kajottersbeweging*. Leuven, 1996.
- GÉRIN (P.). La presse lycéenne à l'Athénée Royal de Bruxelles, in *Les Amis de l'Athénée Royal J. Bordet*, 1976, p. 55-71.
- GONNET (J.). *Les journaux lycéens: je ne veux pas être un mensonge ...* Doornik, 1979.
- RIETVELD-VAN WINGERDEN (M.). *Jeugdtijdschriften in Nederland en Vlaanderen 1757-1942. Bibliografie*. Leiden, 1995.
- STAVAUX (P.). *Le guidisme catholique en Belgique: d'une guerre à l'autre (1915-1939)*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1995.

STUDENTENPERS

- DESPY-MEYER (A.), SARTORIUS (F.), UYTTEBROUCK (A.). *Reflets de la vie estudiantine à l'Université Libre de Bruxelles (presse et activités diverses) 19^e et 20^e siècles*. Brussel, 1973.
- Geen repertorium, wel keuze uit het bezit van het ULB-archief.
- RAES (R.). *De bladen van de Vlaams-Nationale Studenten Unie Gent, 1957-1981*. Gent, 1989.
- VAN REGENMORTEL (J.). *De archieven van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging (1903-1940). Ontstaan, ordening en inventaris*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 1994.

BAX-DEBUCQUOY (G.). *Leuvense studententijdschriften (1839-1860)*. Antwerpen, 1975.

Staat van de Belgische studentenpers. Brussel, 1950.

PERS VAN HOMO'S EN LESBIENNES

DIEZ (C.). *La presse gaie francophone. Enjeux et influences des courants sociaux sur les mouvements homosexuels*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1985.

MEERHAEGHE (I.). *La presse gay francophone*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1989.

ALLOCHTONEN-, MIGRANTEN- EN EXILPERS

MORELLI (A.). *La presse italienne en Belgique, 1919-1945*. Leuven, 1981.

ABAD GONZALEZ (F.). *La presse de l'immigration espagnole en Belgique: reflet d'une communauté (1931-1975)*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1994.

DE BAST (R.). *La presse d'exil latino-américaine en Belgique francophone*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1979.

ROS (G.). De pers van de Duitse migranten te Brussel voor 1848: haar weerslag in de Belgische archieven, in *Annales de la Fédération des Cercles Historiques et Archéologiques de Belgique, Actes du XLIII^e Congrès*, 1975, p. 169-178.

SPORTPERS

MAHAU (H.), BOOGMANS (J.) e.a. *75 années de journalisme sportif en Belgique, 1913-1998 – 75 jaar sportjournalistiek in België*. Namen, 1993.

MORTELMANS (K.). De beginjaren van de Antwerpse sportjournalistiek, in *Sporta*, 1984, p. 269-273.

VAN DER SMISSEN (L.). *Evolutie van de sportmagazines in België*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1981.

VAN LAERE (S.). *Evolutie van de geschreven Vlaamse sportjournalistiek aan de hand van een inventaris van de Belgische periodieke sportbladen en een kwalitatieve analyse van de kranten Het Volk, Vooruit en Het Laatste Nieuws*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1985.

VAN MILDEREN (M.). *Ontstaan en ontwikkeling van de geschreven sportjournalistiek in Antwerpen (1866-1900)*. Antwerpen, 2002.

TOERISTISCHE PERS

VERMEERSCH (J.). De toeristische pers te Blankenberge voor de Eerste Wereldoorlog, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge*, 1994, p. 111-116.

VERMEERSCH (J.). Twee humoristische krantjes voor toeristen in het negentiende-eeuwse Blankenberge, in VANNOPPEN (H.), WEYNS (J.) e.a. *Heemkunde in Vlaanderen: huldeboek dr. J. Weyns*. Herent, 1993, p. 233-236.

HERMAN (R.). *Zuid-Nederlandse toeristische tijdschriften 1895-1960*. Antwerpen, 1972.

MODEPERS

- COCHAUX (M.-M.). *Les journaux de mode diffusés en Belgique avant 1918. Bibliographie, historique, analyse*. Brussel, onuitgegeven verhandeling Institut Supérieur d'Etudes Sociales de l'Etat, 1974.
- VAN DE VELDE (M.). *Inhoud en betekenis van de modeverslaggeving in het Interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1990.
- VAN ZEVEREN (M.). *Sociaal ontwikkelingsbeeld van de mode: modepubliciteit, modemakers en modetijdschriften (1845-1913)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1977.

PERS IN VERBAND MET MILIEU- EN NATUURBEHOUD

- SCHOONBROODT (B.). *Les revues de la nature en Belgique francophone*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1988.
- OPSTAELE (P.). *Natuur- en milieuverenigingen in West-Vlaanderen*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1990.
- CASPERS (M.A.). *De geschiedenis van de natuurbescherming in Vlaanderen van 1910-1940*. Tilburg, 1992.

RELIGIEUZE PERS

- COUSSERIER (A.), DENIL (V.). *75 jaar Het Teken. Religieuze tijdschriften in Vlaanderen. Tentoonstelling*. Leuven, 2003.
- PIROTTE (J.). *Périodiques missionnaires belges d'expression française, reflets de cinquante années d'évolution d'une mentalité 1889-1940*. Louvain-la-Neuve, 1973.
- JANSSENS (P.). *Tijdschriften van de geestelijkheid in Vlaanderen 1850-1960*. Antwerpen, 1975.
- DIEPART (J.-B.), RINGLET (G.). *La presse paroissiale en Belgique francophone*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1974.
- OSAER (T.). "Kerk en leven": eigenheid en eenheid. Evolutie van lokaal kerkblad naar landelijk parochieblad voor Vlaanderen (1910-1957), in *Trajecta*, 1992, p. 279-300.

PROTESTANTSE PERS

- BRAECKMAN (E.-M.). La presse protestante en Belgique au 19^e siècle, in *Actes du congrès de Nivelles. Fédération des Cercles d'Archéologie et d'Histoire de Belgique*, 1984, dl. III, p. 426-436.
- MEYHOFFER (J.). Cent ans de presse protestante belge, in *La Revue protestante belge*, 1938, p. 114-122.

VRIJZINNIGE EN VRIJMETSELAARSPERS

- DORÉ (A.). Essai d'une bibliographie des périodiques maçonniques et anti-maçonniques de langue française 1763-1945, in *Humanisme*, 1978, p. 69-90.
- LEMAIRE (M.E.). *Les publications périodiques maçonniques et anti-maçonniques belges. Essai de catalogue collectif*. Brussel, 1982.

JOODSE PERS

- DAUWENS (N.). *Les revues juives éditées en Belgique à partir de 1965. Aperçu historique et analyse de contenu de neuf revues juives encore éditées aujourd'hui en Belgique*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling ULB, 1986.
- DRATWA (D.). *Répertoire des périodiques juifs parus en Belgique de 1841 à 1986*. Brussel, 1987.
- DRATWA (D.). *Répertoire des périodiques juifs parus en Belgique: 1841-1984: addenda à la liste de 1841-1959. Catalogue des périodiques de 1960-1984*. Brussel, 1985.
- KRAJZMAN (M.). *La presse juive en Belgique et aux Pays-Bas. Histoire et analyse de contenu*. Brussel, 1971.
- KRAJZMAN (M.), BOK (W.). *La presse juive en Belgique et aux Pays-Bas*. Brussel, 1975.
- SZAJKOWSKI (Z.). Bibliography of Jewish periodicals in Belgium, 1841-1959, in *Studies in Bibliography and Booklore*, 1960, p. 103-122.

PERS IN VERBAND MET MEDIA (PERS, FILM, RADIO)

- DAMS (L.). *Een thematische analyse van de Belgische filmtijdschriften (1919-1932)*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1983.
- VAN HEGHE (J.). *Film als bron voor sociale en mentaliteitsgeschiedenis in België tussen 1920 en 1940*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1977.

PERIODIEKEN BETREFFENDE ONDERWIJS

- DE VROEDE (M.) e.a. *Bijdragen tot de geschiedenis van het pedagogisch leven in België in de 19^e en de 20^e eeuw. I. De periodieken 1817-1878*. Gent-Leuven, 1973.
- DE VROEDE (M.) e.a. *Idem. II. De periodieken 1878-1895*. Gent-Leuven, 1974.
- DE VROEDE (M.) e.a. *Idem. III. De periodieken 1896-1914. Eerste stuk*. Gent-Leuven, 1976, *Tweede stuk*, 1978.
- Bevatten zeer uitgebreide informatie in verband met de medewerkers, karakterisering van de tijdschriften, inhoudelijke aspecten, historiek van de instellingen en verenigingen die de bladen publiceerden, enz.

LITERAIRE TIJDSCHRIFTEN

- ARON (P.), SOUCY (P.). *Les revues littéraires belges de langue française de 1830 à nos jours*. Brussel, 1993.
- ARON (P.). Les revues politico-culturelles, lieux de contact dans la société belge francophone du 19^e siècle, in KURGAN-VAN HENTENRYK (G.), ed. *Laboratoires et réseaux de diffusion des idées*. Brussel, 1994, p. 95-108.
- DE CLERCQ (A.), DEPREZ (A.). *De tijdschriften van 1815 tot 1833*. Gent, 1996.
- VAN DEN BERGHE-ROBERT (C.). *Répertoire des périodiques littéraires français de Belgique. 1830-1880*. Brussel, 1964.
- SIPS (L.). *Vlaamse literaire tijdschriften 1850-1960*. Antwerpen, 1979.
- INGHELBRECHT (B.). *De Vlaamse literaire tijdschriften van het Interbellum*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1999.

- ROEMANS (R.). *Bibliografie van de moderne Vlaamsche literatuur, 1893-1930. Eerste deel: de Vlaamsche tijdschriften*. Kortrijk, 1930-1934, 2 dln.
- ROEMANS (R.), VAN ASSCHE (H.). *Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften. Reeks I: Vlaamse literaire tijdschriften van 1930 tot en met 1958*. Hasselt, 1960-1962, 14 dln. *Reeks II: Vlaamse niet-literaire tijdschriften van 1886 tot en met 1961*. Hasselt, 1964.
- RAMON (R.). *Geschreven tijd. Literaire en semi-literaire tijdschriften in West-Vlaanderen 1805-2005*. Brugge, 2005.

THEATERTIJDSCRIFTEN

- RENIU (L.). La presse théâtrale et cinématographique de Bruxelles, in *Histoire des théâtres de Bruxelles depuis leur origine jusqu'à ce jour*. Parijs, 1928, p. 1189-1206.
- THIELEMANS (M.). *Theaterkritiek in Vlaanderen na 1945. Analyse van Vlaamse theatertijdschriften*. Brussel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB, 1985.

MUZIEKTIJDSCRIFTEN

- RIEDEL (A.). *Répertoire des périodiques musicaux belges*. Brussel, 1954.

KUNSTTIJDSCRIFTEN

- NOIXET (L.). *De Art Nouveau in de Belgische tijdschriften, 1897-1913*. Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UG, 1993.

PERIODIEKEN IN DIALECT

- BERTRAND (M.). Essai de répertoire bibliographique des journaux dialectaux wallons, in *Bulletin de la Commission de Bibliographie*, 1973, p. 17-29.
- VANDENREUSE (J.). Les journaux wallons en Caroloregie, in *Pro Wallonia*, 1939, p. 55-60.
- VANDEWEERD (L.). *La presse d'expression locale dans le Brabant wallon*. Louvain-la-Neuve, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UCL, 1978.

TIJDSCRIFTEN BETREFFENDE GESCHIEDENIS, ARCHEOLOGIE EN FOLKLORE

- Lokale en regionale verenigingen en tijdschriften voor geschiedenis, archeologie en folklore. Repertorium, in *Gemeentekrediet van België. Driemaandelijks tijdschrift*, 1982, Bijvoegsel.

3.3.3. De publieke opinie

Er verschenen heel wat studies die een of ander aspect van de publieke opinie tot voorwerp hebben. Er is vrijwel geen enkel onderzoek betreffende binnen- of buitenlandse aangelegenheden denkbaar waarover niet een of meerdere dissertaties tot stand zijn gekomen. We verwijzen opnieuw naar de bibliografieën en vermelden uitsluitend recente bijdragen of bijdragen die zich uitdrukkelijk als methodologisch aandienden.

- AUBERT (R.). Comment étudier l'histoire d'un journal catholique, in *Colloque «Sources de l'histoire religieuse de la Belgique». Époque contemporaine.* Leuven-Parijs, 1968, p. 70-82.
- DENYS (L.). *Content analysis: zin of onzin in het pershistorisch onderzoek.* Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1971.
- RINGLET (G.). *Le mythe au milieu du village. Comprendre et analyser la presse locale.* Brussel, 1981.
- CASTRYCK (G.). Een wolf in schaapskleren? De Shoah en Israël in de Belgisch-Joodse pers (1965-1980), in *BTNG*, 1999, p. 385-424.
- GÉRIN (P.). La presse belge face au congrès national wallon, in D'HEUR (J.-M.), GÉRIN (P.), eds. *Le congrès national wallon de 1945. Actes du congrès scientifique international tenu à Liège*, in *La Vie Wallonne*, 1997, p. 104-155.
- DE THEUX (P.). Une application de l'analyse de contenu à l'histoire de la presse illustrée belge, in BRAIVE (G.), CAUCHIES (J.-M.), eds. *La critique historique à l'épreuve. Liber discipulorum Jacques Pacquet.* Brussel, 1989, p. 245-256.
- D'HOORE (M.). La presse est-elle un vecteur de science(s)? Analyse diachronique de la presse généraliste belge, in *ABB*, 2007, p. 307-318.
- GEYPEN (G.). Media en Midden-Oosten. Reacties op Israëlische beslissingen in de Vlaamse dagbladpers, in *BTNG*, 2000, p. 341-601.
- HENDRIKS (A.). Inhoudsanalyse van dagbladen. Methode en proeve van toepassing, in *Bijdragen tot de communicatiewetenschap. Liber amicorum ter nagedachtenis van Prof. Dr. N. Devolder.* Leuven, 1970, p. 77-114.
- VAN DOOREN (J.). De Belgische socialistische pers en de terreur onder Lenin, in *Brood en Rozen*, 1997, p. 25-48.
- VAN AELST (P.), VAN MIERLO (K.). Politiek als one-man-show? Over de rol van kranten in de personalisering van de politiek, in *Res Publica*, 2003, p. 579-602.
- VERMEULEN (U.). Beeldvorming over de Eerste Internationale in de Belgische burgerlijke pers (1865-1869), in ART (J.), FRANÇOIS (L.), eds. *Docendo discimus. Liber amicorum Romain Van Eenoo.* Gent, 1999, p. 467-488.
- MARTIN (D.). De Belgische pers en Duitsland, 1936-1940, in *Tijdschrift voor Diplomatie*, 1980, p. 763-771.
- WITTE (E.). Het natiebegrip in het zuidelijke krantendiscours, in *BMGN*, 2006, p. 222-239.

4. Bewaring, inventarisatie, digitalisering

De tijd dat het gebruik van kranten en tijdschriften als bron voor geschiedschrijving verketterd werd, ligt ver achter ons. Op veel plaatsen heeft men het krantenbezit deskundig geklasseerd. Een groot aantal lokale en regionale bewaarplaatsen wordt beschreven in de persrepertoria van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis (ICHG). Talloze collecties zitten echter nog verscholen in stadsbibliotheken en -archieven, bisschoppelijke en dekanale archieven, bij heemkundige kringen, drukkers, uitgevers, partijbureaus, vak- en beroepsverenigingen, politie- en rechtbankarchieven, archieven van de Staatsveiligheid, particuliere verzamelaars, enz. Nog steeds duiken op onvermoede plaatsen nieuwe reeksen en specimina op. Ook in het buitenland ligt nog een ruim terrein braak, wij denken bijvoorbeeld aan de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek in Den

Haag, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam, de Bibliothèque Nationale, de Bibliothèque de l'Arsenal en de Archives Nationales te Parijs, de archieven in Moskou, het G. Feltrinelli-instituut te Milaan, de Vaticaanse archieven te Rome, de British Library, Duitse archieven of bibliotheken. Dat betekent dat veel repertoria aan aanvullingen toe zijn. Ook in de beschrijving is een gelukkige evolutie op gang gekomen. Momenteel overweegt men overal om over te schakelen van steekkaarten op elektronische dragers of heeft men de stap al gezet. Vrijwel alle wetenschappelijke bibliotheken beschikken vandaag over een homepage op internet. Vandaar ook dat we ons niet bijzonder hebben ingespannen om alle oudere inventaristypes op het spoor te komen.

Het succes van de pers als bron vertoont echter een schaduwzijde. Met het lot van bepaalde leggers is het triestig gesteld. Door het veelvuldige en intensieve gebruik en de papierziekte beginnen de boekbanden te verslijten, worden bladen gescheurd of verpulveren ze. De toestand van reeksen die nauwelijks twintig jaar geleden nog intact waren, is ronduit rampzalig. Belangrijke titels werden al op microfilm of microcards gezet. In uitzonderlijke gevallen is men overgegaan tot een facsimile-uitgave van een welbepaalde krant (bijvoorbeeld *De klandestiene "Roode Vaan" – Roemrijke bladzijden uit de geschiedenis van de Kommunistische Partij*. Brussel, 1971) of tot een integrale uitgave van enkele zeer zeldzame exemplaren (bijvoorbeeld WOUTERS (H.). *Documenten betreffende de geschiedenis der arbeidersbeweging 1831-53*. Leuven-Parijs, 1964, dl. III) of uittreksels van specifieke nummers (bijvoorbeeld *The underground press in Belgium*. Brussel, 1944).

Op die manier werden zonder twijfel collecties gered, maar werd geen oplossing gegeven aan het probleem van de raadpleging. Een omvangrijke zoektocht ondernemen in een dagblad blijft erg tijdrovend. Vandaar dat men er op verschillende plaatsen is toe overgegaan de leggers digitaal te verwerken zodat zoekrobots het tijdsverlies kunnen wegwerken. Twee recente Belgische initiatieven hebben dat opzet voor ogen. Het eerste, "Presse-Papier" of "Nationaal Project voor de bewaring van de Belgische kranten" (2003), gedragen door de Koninklijke Bibliotheek, het SOMA en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (Antwerpen) heeft tot objectief de aanleg van een collectieve catalogus van de Belgische krantencollecties onder de vorm van een databank. Het tweede project, het "Federaal digitaliseringsproject van Belgische kranten" (2004) wil geleidelijk overgaan tot de digitalisering van de Belgische kranten. De KB en het SOMA startten met de digitalisering van een 30-tal zorgvuldig geselecteerde nationale en regionale bladen enerzijds en anderzijds van de sluikpers verschenen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Meer daarover bij:

D'HOORE (M.), LUYTEN (D.). Un défi à la "Une": la préservation des journaux en Belgique, in *Science Connection. Magazine van het Federale Wetenschapsbeleid*, 2005, p. 54-58.

IDEM. Nationaal project voor de bewaring van de Belgische kranten "Presse-papier", in *Cahiers de la Documentation – Bladen voor Documentatie*, 2006, nr. 2, p. 4-8.

IDEM. Het eeuwige leven voor de krant? Eerste balans van het Nationaal project voor de conservering van kranten, in *Bibliotheek- en Archiefgids*, 2006, nr. 4, p. 8-13.

De gedigitaliseerde krantencollecties zijn vanaf begin 2009 online te raadplegen op de site van het grote project “Belgica”, dat naast kranten ook tal van andere elementen van het federale culturele patrimonium elektronisch ter beschikking stelt: <http://belgica.kbr.be>.

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (Antwerpen), het AMSAB-ISG, de Erfgoedcel Ieper, de Universiteitsbibliotheken Antwerpen en Leuven (met de steun van de Vlaamse overheid), van hun kant, gingen over tot de opstelling van een digitale databank van Belgische kranten bewaard in Vlaamse bibliotheken (met nadruk op de periode 1830-1950). Die databank, met de naam “Abraham. Catalogus van Belgische kranten in Vlaamse bibliotheken en erfgoedinstellingen”, is vanaf eind 2008 te raadplegen op www.abraham-online.be.

Los van of in samenwerking met deze federale en gemeenschapsinitiatieven ontwikkelen ook stedelijke instellingen analoge initiatieven (Stadsbibliotheek Oostende, Stadsbibliotheek Antwerpen). Volgend overzicht van bewaarplaatsen beoogt geen volledigheid. Binnen het beknopte bestek was zoiets trouwens onmogelijk. We trachten wel de aandacht te vestigen op de verschillende types.

4.1. Algemeen, nationaal, federaal

BRUSSEL

De Koninklijke Bibliotheek Albert I (www.kbr.be) bezit de rijkste collectie binnen- en buitenlandse kranten en periodieken. Catalogi zorgen voor een vlotte toegang:

BRUCHER (R.). *Les fonds de journaux de la Bibliothèque Royale Albert I^{er}: évolution, aménagement et gestion récente d'une structure bibliothéconomique spécifique*. Brussel, 1990.

De kranten op microfilm worden afzonderlijk beheerd:

DEFISE-LODENS (Y.). *Aperçu des journaux et périodiques sur microfilm à la BR – Overzicht van kranten en tijdschriften op microfilm in de KB*. Brussel, 1999.

Het “Fonds Gaston Mertens” bevat ongeveer 60.000 specimina en is consulteerbaar. De Brusselse exemplaren werden grotendeels beschreven door A.J. Vermeersch in zijn *Repertorium ...* (zie hoger).

De Koninklijke Bibliotheek heeft in samenwerking met het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij een groots project van digitalisering opgestart.

GOOSSENS (A.). Un projet fédéral de numérisation des journaux et coupures de presse: une préoccupation quotidienne, in *ABB*, 2007, p. 185-196.

De Bibliotheek van het Parlement (www.deKamer.be en www.Senate.be) bewaart reeksen van vooral maar niet uitsluitend Brusselse bladen.

Het Algemeen Rijksarchief (<http://arch.arch.be>, zelfde URL voor de hieronder vernoemde Rijksarchieven in de provincies), bezit het fonds *Illustrierter Kriegskurier* (1914-1918) en het fonds *SA Journaux quotidiens et périodiques La Belgique*, uitgever van dagbladen en periodieken (1914-1918). Het bevat vooral veel specimina en knipsels die verstrooid liggen over tal van politieke en familiearchieven.

Het bestaan ervan wordt in recente inventarissen nauwkeurig gerapporteerd. De betekenis van zo'n fonds werd toegelicht door:

GIELLEN-VERHOEVEN (M.). Une source pour l'histoire de la presse catholique avant 1914. Les papiers Schollaert-Helleputte, in *Colloque « Sources de l'histoire religieuse de la Belgique. Epoque contemporaine »*. Leuven-Parijs, 1968, p. 83-105.

De krantencollectie van het ARA wordt ontsloten door:

HANNICK (P.). *Journaux 1829-1978. Inventaire*. Brussel, 1988.

SOMA, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (het vroegere "Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog") (www.cegesoma.be) bezit een ruime verzameling van kranten en tijdschriften die vooral maar niet uitsluitend betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog. Overzichten hiervan vindt men bij:

CORDEWIENER (A.). *La presse et la Seconde Guerre mondiale. Répertoire de la presse périodique conservée au Centre. De pers en de Tweede Wereldoorlog. Repertorium van de pers bewaard in het Centrum*. Brussel, 1974.

KONGS (L.). *Repertorium van de pers bewaard in het Centrum – 1^e aanvulling*. Brussel, 1976.

KONGS (L.), VAN DOORSLAER (R.). *Repertorium van de pers bewaard in het Centrum – 2^e aanvulling*. Brussel, 1977.

KONGS (L.), DRYON (P.). *Repertorium van de pers bewaard in het Centrum – 3^e aanvulling*. Brussel, 1978.

Zie ook hoger bij de verschillende repertoria van de sluikpers. Het Centrum bewaart ook een verzameling persknipsels.

Het *Stadsarchief* van Brussel bezit een uitzonderlijk rijke verzameling van binnen- en buitenlandse kranten en tijdschriften die bewaard wordt in de bibliotheek van het Instituut Funck. Zie:

Catalogue des journaux et périodiques conservés aux Archives de la Ville de Bruxelles. Brussel, 1965-1971, 3 dln. + 1 dl. index van de hand van MICHAUX (G.).

Het "Fonds de la documentation bruxelloise" bevat eveneens kranten en periodieke uitgaven.

Het *Koninklijk Legermuseum* (www.klm-mra.be) herbergt een collectie kranten, militaire tijdschriften, soldaten-, front-, sluik- en krijgsgevangenenbladen, historische tijdschriften, enz. Zie:

NAUWELAERTS (W.). *Repertorium van de nieuwsbladen bewaard in het Koninklijk Legermuseum*. Brussel, 1982.

Zie ook hoger de studies van BULTHE (G.) en BERTRAND (F.) betreffende de loopgravenpers.

De *Université Libre de Bruxelles* (ULB) (www.bib.ulb.ac.be) bezit een reeks kranten en vooral studentenbladen. Ze werden beschreven door:

SARTORIUS (F.). *Catalogue des journaux et périodiques conservés aux archives de l'ULB*. Brussel, 1973-1975, 2 dln.

De ULB heeft ook de *persbibliotheek* aangekocht die aangelegd werd door Lionel Bertelson. Ze bevat een verzameling leggers en losse nummers en bevindt zich nu in de "Réserve précieuse" van de ULB-bibliotheek.

Het bezit van het *Centre National des Hautes Etudes Juives* wordt opgenomen door: REICHERT (E.). *Catalogue des périodiques*. Brussel, 1970.

Het *Instituut Emile Vandervelde* (www.iev.be) bezit ongeveer 1000 tijdschriften en evenveel krantentitels die verband houden met de geschiedenis van de arbeidersbeweging. De inhoud ervan wordt toegankelijk door het:

Répertoire de la presse conservée à la bibliothèque de l'Institut Emile Vandervelde. Brussel, 1987.

Het *Centre Jean Gol* (voormalige *Paul Hymanscentrum*) houdt een knipselverzameling bij betreffende de liberale beweging.

CARCOB (*Centre des Archives Communistes en Belgique, Département d'Archives de la Fondation Joseph Jacquemotte*) en DACOB (*Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging*), beheren samen tal van kranten en tijdschriften betreffende de Kommunistische Partij van België.

RIKIR (M.), PIRLOT (J.). Les collections de presse du Centre des Archives Communistes en Belgique (CarCoB), in *ABB*, 2007, p. 147-164 stellen hun bezit voor en lichten de stand van het microfilmeren toe.

CARHOP (*Centre d'Animation et de Recherche en Histoire Ouvrière et Populaire*) bezit een reeks tijdschriften betreffende de sociale beweging.

La Fonderie. Centre d'histoire et d'actualités économiques et sociales de la Région bruxelloise beschikt over een aantal tijdschriften.

AVG. *Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis* (www.amazone.be) stelt een verzameling microfilms van tijdschriften in verband met de vrouwenbeweging ter beschikking.

RoSa. *Documentatiecentrum en archief voor gelijke kansen, feminisme en vrouwenstudies* (zelfde website als hierboven) houdt een uitgebreide collectie tijdschriften over de vrouwenbeweging, gelijke kansen en emancipatiebeleid bij. Dat materiaal is actueel en historisch.

De *Brusselse sectie van AGPB (Association Générale de la Presse Belge)* bezit enkele kranten en tijdschriften. De inventaris treft men aan in:

La collection de journaux de la Bibliothèque de la section bruxelloise de l'AGPB, in *Annuaire officiel de la presse belge, 1966-1968*, p. 195-196.

Het *Koninklijk Belgisch Filmarchief* verzamelt Belgische en buitenlandse filmbladen samen met een knipselverzameling.

De *Archives d'Architecture moderne* bewaren een collectie periodieken betreffende architectuur vanaf ca. 1880.

Het *Koninklijk Archief* legde vanaf het bewind van Koning Albert I een verzameling van persknipsels aan.

Het voormalige *Ministerie van Landbouw*:

BOONEN (H.). *Repertorium van de actuele Belgische landbouwpers in de hoofdbibliotheek van het Ministerie van Landbouw*. Brussel, 1984.

Het Ministerie van Buitenlandse zaken legde een knipselverzameling aan betreffende de periode 1890-1960. Meer daarover bij:

THOMAS (D.H.). The value of the Belgian foreign office archives to students of public opinion, in *Public Opinion Quarterly*, Spring 1951, p. 1-2.

Het *Ministerie van Koloniën* heeft een verzameling van overwegend koloniale bladen aangelegd:

Ministere des colonies – Bibliothèque. Catalogue des périodiques, 1950. Brussel, 1952.

Het *Belgisch Centrum van het Beeldverhaal* beschikt over rijke documentatie en publiceert een eigen informatief tijdschrift: *Imago*.

Sommige kranten stellen, mits zekere voorwaarden, hun eigen krantenknipsels en hun leggers open voor onderzoek (*Het Laatste Nieuws, Le Soir, De Standaard, Financieel-Economische Tijd, ...*) of hebben een website op internet (www.demorgen.be; www.lesoir.be; www.standaard.be; www.tijd.be; www.lalibrebelgique.com voor de kranten waarvan de titel duidelijk in de url vermeld wordt; www.hbvl.be voor *Het Belang van Limburg*; www.vum.be voor *Het Nieuwsblad*; www.gva.be voor *Gazet van Antwerpen*). Van sommige publicaties werden de recentste jaargangen op cd-rom gezet (bijvoorbeeld: *Le Soir*, 1994-1997; de tijdschriften van de Roularta-groep zoals *Trends, Knack, Le Vijf-L'Express*: 1991-1998; de *Financieel-Economische Tijd*: sinds 1988). We vermelden ook het bestaan van de Luikse vzw "Data Press" – Centre d'Etudes, de Documentation et de Recherche d'Actualité Contemporaine, die over tientallen onderwerpen thematische knipseldossiers opstelt op basis van een twaalfstal Franstalige Belgische dagbladen (1980-). Zo werden miljoenen artikels verzameld die tegen betaling aan de belangstellenden worden overgemaakt (zie de website <http://users.skynet.be/datapress/>).

4.2. Provincie Antwerpen

ANTWERPEN

Het *Rijksarchief* bezit niet lokaal gebonden kranten en periodieken, vooral dan in de familie-archieven.

De *Stadsbibliotheek* (www.dma.be/cultuur/sba/sbamvc.htm) bewaart een uitgebreide collectie kranten en periodieken naast een verzameling specimina: het "Fonds Verbouwe". Daarvan staat een titelcatalogus en een chronologische klapper ter beschikking. Zie ook:

Antwerpsiensia in de stadsbibliotheek. Dag- en weekbladen, in *Antwerpen, 1860-1960*. Antwerpen, 1962, dl. II, p. 163-171.

In het *Stadsarchief* (www.dma.be/stad/stadarch/) zijn tal van jaargangen van dag- en weekbladen naast talrijke losse nummers aanwezig. Over het groeiproces van de collecties:

VAN DEN HEUVEL (M.). Achter de schermen van een bewaarplaats voor oude en nieuwe tijdingen: kranten in de stadsbibliotheek Antwerpen, in *ABB*, 2007, p. 134-146.

De bibliotheek bezit 161 kranten uitgegeven in Antwerpen, 162 in de rest van België, 105 uitgegeven in het buitenland.

Het voormalige *Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven* (nu AMVC-Letterenhuis) (www.letterenhuis.be, collecties online te raadplegen dank zij het geautomatiseerde ontsluitingssysteem "Agrippa") bezit een belangrijke verzameling kranten en tijdschriften die de collectie van de stadsbibliotheek aanvult. Via de *Klapper op het bezit* (1980, vierde uitgave) komt men op het spoor van materiaal dat betrekking heeft op die kranten en tijdschriften. Verder bewaart het AMVC omvangrijke archiefgehelen vooral met betrekking tot literaire tijdschriften. De knipselverzameling is opgebouwd in functie van de doelstelling van het AMVC.

Het *Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme* (ADV N) (www.advn.be) beschikt over een eigen verzameling van kranten en tijdschriften (ongeveer 1500 titels).

4.3. Provincie Limburg

Het *Rijksarchief te Hasselt* bezit een belangrijke verzameling van Limburgse periodieken.

Het Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum heeft een verzameling kranten en tijdschriften in bezit. Voor de tijdschriften, zie:

Catalogus van de periodieken van het Provinciaal Archief- en Documentatiecentrum. Hasselt, 1985.

4.4. Provincie Oost-Vlaanderen

AALST

Het voormalige *Daensmuseum en Archief van de Vlaamse Sociale Strijd*, nu *Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek* (DADD) bezit de collecties plus een deel van de archieven van de kranten *Het Land van Aalst* en *De Werkman*.

GENT

De *Universiteitsbibliotheek* (www.lib.rug.ac.be) herbergt een ongemeen rijke verzameling van binnen- en buitenlandse kranten. Zie:

VANDENHOLE (R.). *Inventaris van nieuws-, vak- en kiesbladen aanwezig in de Centrale Bibliotheek, het Seminarie voor Hedendaagse Geschiedenis en het*

Seminarie voor Perswetenschap. Met bibliografische annotaties. Gent, 1967, 2^e (substantieel!) vermeerderde uitgave.

Het *Rijksarchief* bezit geen volledige of systematische collecties, wel kranten en periodieken verspreid over verschillende fondsen.

Het *AMSAB-ISG* (www.amsab.be) bezit een grote verzameling van binnen- en buitenlandse kranten en tijdschriften vooral in verband met de arbeidersbeweging:

JANSENS (L.). *AMSAB. Repertorium pers en periodieken, 1848-1940.* Gent, 1983. 1^e supplement, 1985; 2^e supplement, 1986.

DE CONINCK (R.). Het archief van SM Het Licht: een rijke en onontgonnen bron voor de studie van de socialistische pers, in *ABB*, 2007, p. 223-228.

DE CONINCK (R.). *Inventaris van het archief van Agence de Presse Libération-Belgique (1972-1993).* Gent, 2005.

DE MULDER (B.). Tijdschriftencatalogus van de socialistische beweging, in *AMSAB-Tijdingen*, 1990.

LIEVIJNS (L.). *Repertorium van de pers en van de periodieken bewaard op het AMSAB, 1831-1940.* Gent, 1994.

Het AMSAB-ISG is overgegaan tot het digitaliseren van periodieken in zijn bezit. Het werkt mee aan het nationaal digitaliseringsproject (waaronder Vooruit en Volksgazet) en treedt op als partner voor het project *Een Vlaamse Databank voor Belgische kranten*.

Het *Liberaal Archief* bezit 1300 liberale tijdschriften en volledige verzamelingen van belangrijke liberale dag- en weekbladen. Het *Museum voor Industriële Archeologie en Textiel* bewaart tijdschriften die verband houden met de industriële revolutie. Het *Archief van de RUG* bezit een rijke verzameling studentenbladen. Het *Fonds Suzan Daniel* in Gent begint een verzameling aan te leggen van het homo/lesbische cultuurleven, waaronder ook tijdschriften.

BEVEREN

Het *Rijksarchief* bezit de archieven van de *Gazette van Beveren* (met inventaris), de archieven en de verzameling van *La Flandre Liberale* (VERSCHAEREN (J.). *Inventaris van het archief van het dagblad La Flandre Liberale.* Brussel, 1978) en dat van *Le Matin*, en van andere kranten. Verder nog een knipselverzameling: het fonds R. Van Gerven.

RONSE

Het bezit aan kranten van het *Rijksarchief* wordt beschreven door:

DECRICTS (M.). Ronse kranten bewaard in het *Rijksarchief* en de stedelijke openbare bibliotheek te Ronse, in *Annalen. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde*, 1979, p. 37-70.

4.5. Provincie Vlaams-Brabant

LEUVEN

De *Universiteitsbibliotheek van de Katholieke Universiteit Leuven* (<http://bib.kuleuven.be>) bezit naast een belangrijke verzameling kranten en tijdschriften, de zeer rijke verzameling specimina “Priester Hendrickx” van binnen- en buitenlandse bladen.

Het *Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving* (KADOC) (www.kuleuven.ac.be/kadoc/) bewaart wel tijdschriften (onder meer een zeer rijke collectie van leerlingtijdschriften), maar geen kranten. Die worden doorgezonden naar de centrale KUL-Bibliotheek.

Het *Stadsarchief* bevat de meest volledige reeks Leuvense periodieken.

4.6. Provincie West-Vlaanderen

BRUGGE

De *Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief* bezit kranten, tijdschriften en knipsels:

SCHEPENS (L.), BERTELOOT (M.). *Centrale kranten- en tijdschriftencatalogus van West-Vlaanderen*. Brugge, 1971².

Ze biedt een overzicht van alle kranten en tijdschriften – zowel binnen- als buitenlandse – die zich bevinden in een vijftiental bibliotheken in de provincie.

SCHEPENS (L.). *Westflandrica. Keuze uit de perscatalogus van de Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief te Brugge*. Brugge, 1972.

De *Stadsbibliotheek* bewaart een rijke verzameling kranten die niet uitsluitend van lokale aard zijn.

KORTRIJK

Het *Rijksarchief te Kortrijk* bezit een verzameling historische tijdschriften.

IEPER

Het project “Het geheugen van Ieper” (www.geheugenvanieper.be) zorgt voor de digitalisering en de online raadpleging van vele kranten en tijdschriften uit Ieper en omstreken.

4.7. Provincie Henegouwen

ATH

De verzameling van het *Stadsarchief* vindt zijn weerslag in:

DELHAYE (J.-P.), HENDRICKX (J.-P.). *La presse athenoise. Aperçu sommaire et inventaire des journaux conservés aux archives de la ville d’Ath*, in *ABB*, 1970, p. 44-61.

BERGEN

Het *Rijksarchief* bewaart talrijke reeksen van lokale kranten.

De *Bibliothèque Universitaire* (www.umh.ac.be/Bibli/biblio.html) beschikt over een zeer rijke verzameling kranten en tijdschriften.

Het *Centre Historique* herbergt sedert 1996 het *Mundaneum* (www.mundaneum.be). Een onderdeel hiervan, het *Musée International de la Presse*, bevat veruit de mooiste en meest interessante verzameling specimina van België (meer dan 1.000.000 exemplaren, tussen de 100.000 en 150.000 Belgische en buitenlandse titels). Een aantal repertoria zag reeds het licht. Zie hierover:

FÜEG (J.-F.). *Aperçu des collections*. Mons, z.j.

THOVERON (G.). L'histoire de la presse au travers des collections du Mundaneum, in *Cent ans de l'Office International de Bibliographie 1895-1995*. Bergen, 1995, p. 303-312.

DEMOUSTIEZ (C.), MASCOLO (T.). *Inventaire de la presse du Hainaut conservée dans le Musée International de la Presse (première série)*. Mons, 1998.

DENIS (C.). *Inventaire de la presse de la province de Luxembourg conservée dans le Musée de la Presse*. Mons, 2000.

ARNOULD (M.). *Inventaire de la presse «belge» d'avant 1830 conservée dans le Musée International de la Presse*. Mons, 1999.

Het “Fonds féministe” vormt een aparte verzameling met onder meer kranten en tijdschriften betreffende de vrouwenbeweging; het “Fonds pacifisme” bevat nu reeds archieven – met uiteraard kranten, tijdschriften en persknipsels – van verschillende vredesbewegingen voor de periode 1880 tot 1990; de ABPE (Association Belge de la Presse d'Entreprise) heeft ook zijn verzameling overgemaakt aan het Mundaneum waar ze vlot consulteerbaar is. Het betreft een 300 titels die zeer representatief zijn voor Franstalig België.

4.8. *Provincie Luik*

LUIK

Het *Rijksarchief* bewaart het archief van het advertentieblad *L'Information – Les Annonces liégeoises* (1920-1962):

PIEYNS (J.). Inventaire des archives du journal d'annonces “L'Information – Les Annonces liégeoises”, in *Inventaire d'archives d'entreprises, op. cit.*, p. 22-25.

De *Universiteitsbibliotheek* (www.ulg.ac.be/libnet/) beschikt over een uitgebreide verzameling van dag- en weekbladen en tijdschriften.

Het *Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon* (www.viewallonne.be) waarin de rijke verzamelingen van de *Stadsbibliotheek* geïncorporeerd werden, bezit een uitzonderlijk waardevolle verzameling aan tijdschriften, kranten en persknipsels betreffende Wallonië en de Waalse Beweging.

Het *Musée de la Vie Wallonne* (zelfde webadres) bewaart vooral tijdschriften in het dialect.

HOEI

Het *Rijksarchief* bezit een verzameling kranten.

VERVIERS

De *Stadsbibliotheek* bewaart krantenreeksen plus een zeer belangrijke verzameling specimina, het zogenaamde “fonds Weber”:

BLAVIER (A.). *Catalogue du fonds Weber (collection de journaux)*. Verviers, 1959.
 DELPLANCQ (T.), NEVEN (M.). La presse au quotidien. Les collections des archives des villes de La Louvière et de Verviers, in *ABB*, 2007, p. 123-131.

4.9. Provincie Luxemburg

AARLEN

Het *Rijksarchief te Aarlen* bevat een collectie van de voornaamste dag- en weekbladen en tijdschriften van de provincie. In de verzameling “Bourger” treft men bovendien heel wat specimina en kiespamfletten aan. Op basis van die verzameling kwamen enkele repertoria tot stand die hoger werden vermeld.

De bibliotheek van het *Institut Archéologique du Luxembourg* beschikt naast tijdschriften eveneens over leggers van regionale dag- en weekbladen.

4.10. Provincie Namen

Het *Rijksarchief te Namen* legde een verzameling regionale bladen aan. De verzameling van de “Société archéologique de Namur” werd overgedragen aan het “Centre des Archives de la Région Wallonne”:

DE SPIEGELER (P.), WEYSSOW (M.). Inventaire de la collection de presse de la Société archéologique de Namur déposée au Centre des Archives de la Région Wallonne, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, 2000, p. 303-333.

Verder is er nog het archief van de drukkerij Fasbender (1938-1955) die *Les Nouvelles – Arlon* uitgaf.

Ook de *Stadsbibliotheek* (vail.namur.be/index.html) heeft een eigen verzameling lokale en regionale bladen en tijdschriften.

De verzameling tijdschriften van de *Bibliothèque Moretus, Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix* (www.fundp.ac.be/bump.html), overstijgt ver het regionale kader.

4.11. Provincie Waals-Brabant

LOUVAIN-LA-NEUVE

De afdeling Hedendaagse Geschiedenis van de Université Catholique de Louvain (www.uclouvain.be) bewaart de bijzonder rijke verzameling persknipsels van Desiré Denuit die betrekking heeft op de kolonisatie en vooral de periode van de dekolonisatie van Belgisch Congo. De bibliotheek van de *Université Catholique de Louvain* (www.bib.uclouvain.be) bezit zowel kranten als tijdschriften. De *Archives de l'Université Catholique de Louvain* bewaren het archief van de *Revue d'Histoire ecclésiastique* uit de periode 1900-1952:

WINDELS-ROSART (F.). *Archives de la Revue d'Histoire ecclésiastique*. Louvain-la-Neuve, 1983.

NIJVEL

De *Bibliothèque régionale de Wallonie* bevat naast een verzameling van kranten en tijdschriften eveneens het fonds “Georges Willame” dat specimina en persknipsels omvat.

4.12. Monografieën

Monografieën van tijdschriften hebben een wisselende uitvoering. De reeks “Bibliografie van de liberale tijdschriften” (met onder meer *La Revue Nationale de Belgique*, *La Flandre Libérale*, *Le Flambeau*, *La Revue trimestrielle*, *La Revue de Belgique*, ...) die door M. Bots werd opgezet in het Liberaal Archief te Gent, verstrekt naast een historiek ook een uitvoerige inhoudsopgave. Het opzet van de reeks van de Provinciale Culturele Dienst van Limburg of van de “Bibliografie van de Vlaamse tijdschriften in de negentiende eeuw” (Bouwstoffen voor de geschiedenis van de Vlaamse literatuur in de Negentiende Eeuw) waarvan Ada Deprez de drijvende spil was, vertonen daarmee gelijkenis maar zijn sterker georiënteerd op taal- en literatuurstudie. Ieder deel wordt voorafgegaan door een inleiding, waarbij het tijdschrift zelf en zijn medewerkers scherp in tijd en ruimte gesitueerd worden.

Zeer uitgebreide en uitstekende overzichten van de bestaande monografieën zowel van kranten als van tijdschriften, Franstalige en Nederlandstalige, komen voor bij MAERTEN (F.). *La presse, op. cit.*, p. 29-43 (geklasseerd per auteur) en vooral bij MATHELART (S.). *Pour l'histoire des médias...*, p. 167-234 (1043 titels, geklasseerd per persorgaan!) en de overzichten van de licenciaatsverhandelingen. Enkele recente voorbeelden die achteraf verschenen:

FÜEG (J.-F.). *La Lanterne. Un nouveau quotidien à la libération*, in *CHTP*, 1996, p. 43-74.

LISSENS (R.). *Een lectuur van “Le Spectateur belge” (1815-1823) van Leo de Foere. Traditionalisme in actie*. Gent, 2000.

VAN CLEVEN (S.). Het beheer van het dagblad *De Schelde* (1929-1933), in *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1999, p. 229-246.

WILS (L.). Het Brussels dagblad “Het Vlaamsche Volk”, 1894-1898, in ART (J.), FRANÇOIS (L.), eds. *Docendo discimus, op. cit.*, p. 505-528.